

„ISTRA“

IZLAZI JEDAMPUT MJESEČNO

UREDNIŠTVO I UPRAVA

NALAZE SE U

BOŠKOVIĆEVOJ UL. BR. 20

PRIZEMNO LIJEVO

TELEFON BR. 5951

ISTRA

GLASILO ISTRANA U JUGOSLAVIJI

PRETPLATA:

ZA CIJELU GODINU 24 DIN

ZA POL GODINE 12 DIN

ZA INOZEMSTVO

DVOSTRUKO

ZA AMERIKU 1 DOLAR

NA GODINU

OGLASI SE RAČUNAJU

PO CIJENIKU

„Kad je pala crna tama
Njena j' duša pošla s nama“ (R. Katalinić-Jeretov.)

GODINA II.

ZAGREB, DNE 27. LISTOPADA 1930.

BROJ 10.

Čija je Istra?

Nijesmo prijatelji nikakvih dokazivanja kojekakvih historijskih prava ovoga ili onoga naroda. Historija, iako je neki prozvaše učiteljicom života, nije zapravo ništa drugo, nego lijepa jedna i obilatrom romantikom zaodjevena priča, koju mi pozniji naraštaji to radije čitamo, što su nam bliži i srodniji bili njezini junaci. Realan narod i pametan čovjek ne će zato onom što je bilo pripisivati nikakve posebne važnosti. Jer kad bi danas svatko stao da se pozivlje na svoju historiju i na njezin račun htio koješta svojatati, nastalo bi takovo bezglavlje, takav kaos, takva borba sviju protiv svima, da bi na koncu sav taj lijepi svijet postao golemom jednom klaonicom ili u najblažem smislu riječi ludnicom...

Istina, imade u Evropi jedan bolestan mozak s malom šakom privrženika, koji svu svoju politiku bazira na maglovitim nekim historijskim »pravima«, pa hoće, da na temelju tih »prava« prekroji kartu Evrope i svijeta, i da ponovno uskrisi nekadašnje staro rimsko carstvo sa svim njegovim sjajem, s tisućama izrabljivača i milijunima izrabljivanih, s tisućama »cives romana« i milijunima »barbara-robova«...

Ali, kako Bog nije dao kozi, svakako iz važnih razloga, duga repa, nije ga u drugom smislu dao ni tom manijaku... Okružio je naprotiv i njega i šaku njegovih pristaša milijunima naroda zrelih, hladnih i trijeznih koji se zbog njegovih ekscesa suviše ne uzrujavaju, nego šute i rade mirno svoj posao, braneći uz to i čuvajući samo svoje...

Kao uvod u trščanski proces sva talijanska štampa umalo te se ne razdera od krike, e je Istra po svim historijskim pravima talijanska zemlja.

Na tu graju mi utvrđujemo samo jedno: da od krajnjeg rta premanturskog na jugu do vrha Nanosa na sjeveru, od podnožja bijelog Snježnika do pred sama vrata Videma (Udina) živi danas zbijen i kompaktan jedan narod, narod Južnih Slavena. Sav taj narod govori našim jezikom, pjeva naše pjesme, u našim melodijama. A što je za samoodređenje jednoga naroda najvažnije, sav je taj narod svjestan, da je ogranak velikoga slavenskoga stabla i da ga s narodom pod čijom se vlašću danas silom prilika nalazi, nije nikada apsolutno ništa vezalo, a naj-

manje da imade s njime zajedničku dušu...

Sasvim je irelevantno, kada je on na tu zemlju došao i čija je prije dvije tisuće godina ta zemlja bila. Svejedno je, na koji su mu se način amo predji naselili, da li silom ili milom. Da li su ih doveli njegovi ratoborni župani ili franački vojvode ili oglejski patrijarhe, mletački duždevi ili austrijski kapetani.

On je tu otkako pamti, zemlja, koju nastava njegova je i on se ne sjeća da bi ikad čija druga bila. Znade samo, da su mu je namrijeli djed i otac, koji su je u znoju i muci preoravali. On se sam rodio na njoj i srastao je s njom. Njegova je bijela kućica na brežuljku, njegov pomno obradjeni vinograd, njegova lokva u koju navraća kišnicu, njegovo blago koje na lokvi napaja. Sve je to njegovo od davne davnine. A pod čijom je vlašću to nekad u prastaro vrijeme bilo, dok je svuda bio samo pusti i neobrađeni krš, čemu da i istražuje? Zemlja je danas njegova i Božja! I svaki koji hoće da ga danas s nje otjera, bilo to milom ili silom, bilo političkim pritiskom ili ekonomskim osiromašivanjem, počinja tešku nepravdu na nedužnom čovjeku. Nasilnik je i otimač tuđe imovine! Ma kakvim se to frazama i argumentacijama o političkim ili strateškim razlozima pokušavalo opravdati, u biti ostaje to ipak golo nasilje i puka otimačina.

Prem, kako rekosmo, nijesmo prijatelji historijskog gombanja, koje je nakon gornje konstatacije sasvim nepotrebno, ipak ćemo da malo preletimo listove povjesnice. Samo kao odgovor »Piccolu«, »Matinu«, »Messaggeru« i kako li se sve ti njihovi lamardžije ne zovu.

Kad su se koncem šestoga i početkom sedmoga stoljeća spustili djedovi naši s hladnih obala Visle i snježnih Karpata u ove Bogom obdarene krajeve, zadržali su duboko preko granica nekadašnje Italije. Braća Slovenci zaustaviše se negdje oko današnje Venecije, a oči naši, Hrvati, udoše u lijepu Istru, da iz nje nikada više ne izidu. Historijski je dokazano, da je naš narod u VII. stoljeću poslije Krista zaposjeo ne samo zemlju do Raše i Brijunčice, kako su to neki nama nepri-

jateljski povjesničari, htjeli dokazati, nego svu istočnu, srednju i zapadnu Istru, od mora do mora. Istom su vladali kraljevi naše krvi. Kad je kasnije propala hrvatska narodna dinastija, a mletačka republika ojačala i zauzela postepeno čitavu Istru, naroda našeg nije mogla istrijebiti niti otuđiti. U dušama je naroda trajno živio osjećaj, da je roda slavenskoga i da mu rod i domovina nijesu onkraj mora u Veneciji, nego preko Učke u Hrvatskoj. Nikada narod onaj, pa ni u vrijeme najvećeg duševnog mraka i zaostalosti, nije prestao tvrditi, da je »Slavinac«.

A što je, jedan narod, sve imao da podnese! Stoljećima prikovan uz galiju borio se za slavu duždevu i sjaj Venecije. Kroz dugi niz godina, gažen i tlačen, trpio i krvario, ljubeći zemlju, koju mu oči namriješe, i ostajao »Slavinac«. Narodne mu duše i tog njegovog uvjerenja kroz trinaest stoljeća nije mogao nikad nitko satrti i iz srca iščupati. A tvrdo vjerujemo, da ga ne će iščupati ni satrti, ni ludačko mahitanje crnih košulja fašističkih, pa ma trajalo još pola stoljeća...

Da je Istra naša, slavenska, nije nikad nijekala ni sama mletačka republika. U svim se spisima mletačkog senata i u svim izvještajima mletačkih istarskih kapetana i providura trajno i neprekidno govori »degli Schiavoni, degli Schiavi o dei Croati dell' Istria«.

I crkvene su vlasti to uvijek potvrđivale. U svim se je biskupijama u velikoj većini crkava od najstarijih vremena uvijek glagoljalo, t. j. obavljalo crkvene obrede u slavenskom jeziku. U samom Kopru, »Capo d'Istria«, sjelju providura i sjedištu svih oblasti bilo je toliko našeg naroda, da su mletački senat, te koparski biskup i načelnik 1461. god. zaključili, da osnuju samostan hrvatskih glagoljaša svetoga Grigura, koji će služiti slavensku službu Božju za vojnike smještene u gradu, te za slavensko pučanstvo grada i okolice. A rovinjski kapitol dodijelio je 1506. godine svim svojim župnicima posebne kapelane glagoljaše, koji su propovijedali i naučali nauk vjere u hrvatskom jeziku.

Vidimo dakle, da se je oduvijek i narod sam smatrao Slavenom a i njegovi ga crkveni i svjetski poglavari takovim držahu.

S druge strane i hrvatski sabor i hrvatski banovi uvijek su naglašivali svoje pravo na tu hrvatsku zemlju, koju smatrahu čitavu sastavnim dijelom kraljevstva hrvatskoga. Slavni pobjednik Turaka Toma Bakač Erdeđi, prilikom svog boravka u Pragu, 1599. god., žestoko se je posvadio s kraljem Rudolfom, što je dopustio da nadvojvoda Maksimilijan uzme Istru i pazinsku grofoviju, jer da su to zemlje hrvatske i sastavne županije cjeline kraljevstva Hrvatskoga. Budući da ih kralj uza sve to nije dao Hrvatskoj Toma se Bakač odrekao u znak protesta banske časti. A poznato je, osim toga, da su i radi Istre Zrinjski i Frankopani bili u neprestanoj zavadi s bečkim dvorom.

Ne samo to! Kad su bečki kabinet i mletački senat 1699. godine uredjivali granice razvila se u pogledu Istre živa prepirka među njima. U jednom pismu, neobično ostrim tonom govori bečki kabinet Veneciji: »Kada dakle, Dalmacija završava na rijeci Cetini ostala zemlja i posjedi mletački u Istri pripadaju kraljevstvu Hrvatskom«. (»Cum igitur, pro primo, regnum Dalmatiae per flumen Cetine terminetur reliqua terra ac possessiones Venetae in Istria ad regnum Croatiae pertinent«.)

Ali ostavimo stare i prašne listove povijesti. Promotrimo živi narod koji najočitiije i najglasnije govori, da je Istra naša, slavenska. God. 1910. proveli su Talijani u našoj Istri. Trstu i Gorici, popis pučanstva. Na temelju tog njihovog popisa bilo je tada u Istri 140.000 Talijana prema 232.000 naših Hrvata i Slovenaca. Naši su zastupnici dokazali, da su Talijani prilikom popisivanja na prevarni način upisali preko četrdeset hiljada naših kao svoje. Prema tome živi u samoj Istri preko 270.000 naših prema manje od 100.000 njihovih, a da o broju naših u Goričkoj, koja je skoro sasvim slovenska, ni ne govorimo. Treba li jasnijih i očitijih dokaza, da je Istra naša?

Braća onkraj Velebita nijesu nikad prestala vjerovati u ujedinjenje Istre s ostalom domovinom. Svaki su pokret u njoj izdašno podupirala. Sjetimo se samo što su sve za naše škole žrtvovala. Prigodom osnutka Družbe Sv. Ćirila i Metoda čitamo apel u »Obzoru«, tadanjem najvećem listu, neka se obustavi svako drugo sakupljanje za ma kakvu drugu plemenitu svrhu. Svako drugo sabiranje neka se napusti, a čitava zemlja neka se baci na sakupljanje za Istru. I tako se je zaista dogodilo. Po svim krajevima Hrvatske, Slavonije, Bosne i Dalmacije sabiralo se za Istru, za Družbu. I izdržavalo se nekih sedam stotina njezinih škola. Sav je narod znao i osjećao, da je Istra njegova, da je naša. To je prirodni instinkt naroda, kojeg nikakve diplomatske ili političke smicalice ne mogu prevartiti.

Narod to i danas znade i osjeća. Sav, od Triglava do Vardara. Može kakva visoka diplomacija da je kida i dodjeljuje ne samo Talijanima, nego i Pa-

tagoncima kakvim, ali u duši je čitavoga južnoslovenskog naroda duboko ucijepljeno osvjedočenje, da je Istra naša, slavenska, i da će prije ili poslije biti s nama sjedinjena.

A ipak, ona 'eto nije mogla biti naša! Nije joj sirotici suđeno da se ogrije na toplom krilu materinjem, kao da je prati kroz stoljeća i stoljeća zla neka kob. Što li se je sve pokušavalo da ju se učini sretnom. Na mirovnim se je konferencijama apeliralo na pravdu, tražilo se da narod sam odluči, jer bi to bila najsigurnija garancija, da će biti naša, tražilo se plebiscit, ali uzalud.

Ernest Radetić.

Pretplati se na „Istru“

Drva,

suhe i zdrave bukove i grabove
cjepanice, sitno cijepano drvo, te
svakovrsnog ugljena dobije se uz
najumjerenu cijenu na skladištu:

Albert Furlan, Zagreb
Zvonimirova ulica 88 - (Peščenica VI./30)

Jedna godišnjica

(Vladimir Gortan † 17. listopada 1929.)

Dana 17. oktobra lanske god., prasnuo je negdje nedaleko Pule plotun iz fašističkih pušaka i proročetao mlado tijelo Vlad. Gortana. Svima nam je još u pameti uzbudjenje, koje je zavladao u svijetu tom prilikom. I mi smo mnogo trpjeli, trpjeli smo to većma, što smo sami najbolje poznavali ubojice, pa smo znali, da ne će Gortan biti jedini. I nijesmo se prevarili.

Mnogi ne će shvatiti potrebu tih teških žrtava. Mnogima će se pričiniti nepametnim ovo žrtvovanje tolikih mladih života. Ali mi, koji znamo onu divnu zemlju, koji znamo onaj divni narod, razumijemo da se za njih može dati i glavu. Razumijemo ono klicanje i podcikivanje naših osuđenih mladića. Milicioneri su drhtali, a naši su junaci iza glasa pjevali: jugoslavenska mati...

Neprijatelja boli to naše junaštvo i dovodi ga u hjesnilo. I ne znajući drugo iskaljuje se na — pokoinicima, nazivajući ih najpogrdnijim imenima.

A oni rastu pred našim očima, rastu u nedogled, bivaju obasiavani čudesnim svijetlom, svetačkim aureolama i mi ih stavljamo za uzor svojoj djeci.

Najsvjetlije je ime prvomučenika Vladimira Gortana. On je za nas ono, što bijaše za kršćanstvo sv. Stjepan prvomučenik. Krv njegova postade sjemenom novih heroja, poticajem još junačkih pothvata.

Zašto je Vladimir Gortan dao glavu? Ponovit ćemo još jednom uzroke njegove pogibije, da nam ostanu što dublje utisnuti u dušama...

Moja mati

Moja mati je bila velika sirota, tuju je zemlju kopala, tuje pode je prala.

Sva svoja lita odkidala je od svoga života.

i malo po malo sve je drugin razdavala. Od vrha do dna su njoj dani bili puni rabóte,

noći je živila u strahu i škrbi za druge.

Svako je brime nosila sama od svoje dobroće,

prez plaće je služila svima, bolje od najbolje sluge.

Ona je ovce čuvala, drugi su vunu strigli,

ona je prasce hranila, drugi su jili pršúte.

Sve ča je s mukom prikupila, drugi su lako digli:

od mrsa, vina i smokav, od sira i skute I meni je čuda dala, a ja san njoj malo vrnuja,

daleko je ona od mene, sama prez ninega svoga

Da prosi ča od blišnjega, ki zna, ko ki bi je čuja,

i kad bi Boga molila, Bog bi druge pomoga.

Mate Balota.

Kad su za posljednjih fašističkih izbora, t. zv. fašističkog plebiscita, uprle sve vlasti i crkvene i političke sav svoj autoritet i alarmirale sav državni i crkveni aparat, kako bi pred svijetom prikazali novu Italiju, izmirenu s crkvom, kao jedinstveno fašističku, u svoj se Italiji nije našao čovjek, koji bi bio imao odvažnosti, da gromko dovikne svijetu, da je to laž, da je to jedna velika prevara. Našao se jedan običan čovjek, jedan seljački momak, koji se nije žacao staviti na kocku rusu glavu samo da svijet čuje istinu. Fašizam je htio tom prilikom prikazati i Istru našu talijanskom, fašističkom. Nije mu uspjelo! Danas sav svijet znade, da je to jedna zemlja naša, da tamo živi kompaktan i jedinstven naš narod, koji misli drukčije nego bi to htjeli njegovi gospodari, koji vjeruje jošte u pravdu, i koji za tu svoju vjeru daje živote, ali ne prigiba šiju, kako je prigibljalo četrdeset milijuna zaplašanih Talijana. Zasluga za to ide u prvom redu mladog seljačkog momka Vladimira Gortana.

Kad sva Italija strepi i pušta se gaziti od jedne nametnute klike, on se stavlja na čelo male grupe seljačkih mladića i rastjeruje mase, koje su gonjene bičem gospodara polazile na t. zv. biralište.

Biva uhvaćen i ustrijeljen. Ali taj je plotun prodrmao Evropu i otvorio joj oči; probudio je nove junake, koji su ne bojeći se smrti pošli njegovim tragom.

Slava Vladimiru Gortanu!

Još o trščanskom procesu. . .

Čitajući svojedobno izvještaje talijanskih novina o toku procesa u Trstu, svi smo se pitali, koji su razlozi naveli naše junake, da tako otvoreno priznavaju kojekakve čine, koje često nijesu ni trebali priznati, jer ih nitko nije ni pitao za njih. Izvještaji su kazivali, kako su se optuženici upravo natjecali tko će više stvari da prizna. Nama je samima bilo ponešto sumnjivo to isticanje »dobrovoljnih« priznanja. Čudna je bila i smrt optuženog Antuna Gropajca, koji se bacio iz trećega kata zatvora i ostao na mjestu mrtav. Zašto su u samim kavezima bili uz svakog optuženika postavljeni karabinieri?

Danas znamo pod kakvim su prilikama uslijedila ta »priznanja«. Jedan nam je očevic s procesa, potresen pričao, kako su optuženici pružali ruke kroz rešetke kaveza i pokazivali svoje krvave prste iz kojih su im bili iščupani svi nokti. Bidovec, onaj veseli i vječno nasmijani Bidovec otvarao je usta i pokazivao gole okrvavljene desni bez ijednog zuba. Poizbijali mu ih sve do jednoga za vrijeme preslušavanja. Na taj su eto način uslijedila sva ona silna »dobrovoljna« priznanja. A za vrijeme samog procesa, kad su neki od optuženih, misleći da ima u dvorani i po netko od slobodnih i neodvisnih izvjestitelja, pokušali da kažu nešto u svoju obranu, nešto istine, nešto što bi u drugom svijetu bilo prikazalo optužnicu, karabinieri koji su stajali uz njih oštrim bi ih bodom u rebra brzo ušutkali. I proces je tako protekao, a da svijet ni do danas nije saznao istinu!

Gropajec skočio je s trećeg sprata tamnice i ubio se. Zašto? Nijedna fašistička novina nije htjela o tom ništa spominjati. Ali nama je došlo do ruku pisamce, koje je za sobom ostavio. Bacio se s prozora u času, kad su ga vodili na preslušanje. To je bilo zaista strahovito preslušavanje, kad on u pismu kaže, da ne će moći više podnijeti još jedno takovo preslušanje. Pa kad je čuvar ipak došao po njega, njegova je odluka u tren dozrela: radije u smrt, nego li na takve torture...

A Miloš mladi onaj i živahni Miloš, zašto nije mogao stajati na nogama?

Kako to da se teškom mukom dizao i morao se rukama pridržavati za željeznu ogradu da ne padne? Njegove su noge bile jedna sasma krvava rana, jedan strašan mjehur... Da bi čuli njegova »dobrovoljna« priznanja uronili bi ga za vrijeme preslušavanja do bedara u kazan vrelog ulja...

Kad znamo sve to lako nam je razumjeti, da je bilo svakakvih priznanja, pa i onih čina, za koje mi pozitivno znamo, da ih optuženici ni vremenski ni fizički nijesu mogli počinuti, pa čak ni znati za njih.

Čovjek dapače dolazi u strašnu jednu sumnju, da nijesu ti jadnici pali žrtvom grozne jedne komedije, koja je fašizmu bila potrebna da produži još koji dan svoju vladavinu.

Kad čujemo, kako im se podmeće umorstvo fašističkog tajnika u Borštu, koje se desilo nakon što su oni već bili zatvoreni, a sav onaj svijet zna, da ga je ustrijelio njegov nesudeni zet, Sicilijanac, kako da ne dodemo na najgoru pomisao...

Strašne su to stvari, užasne! Čovjeku prosto staje pamet, kad pomisli da se to dešava danas, u srcu Evrope, u jednoj do nedavna »slobodarskoj« Italiji...

A kada se zatim sjetimo raspoloženja naših, u punom smislu riječi mučenika, ne možemo da se dosta nadivimo duševnoj snazi, kojom bijahu svi oni prožeti. To već prelazi granice čovječjeg herojstva.

Bidovec, iščupanih nokata, zgnječenih spolovila i izbijenih zubiju, posrdno se smije i imade odvažnosti, da nakon pročitane osude glasno dovikne: »Questa sentenza è degna degli eroi di Caporetto!« »Ova je osuda dostojna kaporetskih junaka!« I možda bi bio još nešto rekao, da ga nije prekinuo snažan karabinierski ubod pod rebra.

A polazeći na stratište oni ni na čas duševno ne malaksaju. Pjevaju, da ih čuje narod i da ne izgubi vjere: »Jugoslavka mati nemoj tugovati!«

Kažite, braćo, po duši, ima li među nama ikoga, koji bi bio pokazao toliko duševne snage, toliko hrabrosti i prkosa nakon svih tih muka, nakon sveg tog mrcvarenja?

mo, kako su poput bijesnih pasa naganjali po selima žene i djevojke, koje su se morale čvrsto zapljučavati u svojim kućama, jer iao si ga onoj, koju bi zatekli u polju. Iza pet sati poslije podne, dakle u doba kada su vojnici dobivali razlaz, prestajao je i po poljima svaki rad. Muževi su i sinovi napuštali svaki posao hitili kućama i zatvarali se sa ženskim članovima obitelji ne izlazeći više do jutra.

To su nepobitne činjenice.

Nakon aneksije silne su se one mase vojske povlačile u stare granice, da prepuste mjesta drugim civilizatorima. Bijahu to popovi i učitelji, karabinieri, milicija, razni sindaci i segretari, sve jedan vrijedniji od drugoga. Učiteljice šire sablazan po našim čestitim selima, učitelji, kojekakvi pokvareni tipovi iz južne Italije, mlade djece do krvi, kvare mladež i zavode je. Dolaze goli i bos, često bez košulje, zaposjedaju mjesta općinskih sindaca, postaju komesarima u našim nekadašnjim gospodarskim društvima, rasplju imovinu i bogate se, pljujuć uz to na sve svetinje naroda, među koji su došli.

Jedan takav tip bijaše i neki sicilijanski učitelj Sottosanti, koga namjestiše u Vrhpolju na Vipavštinu. Došao je gol i bos sa ženom, koja je sav svoj imetak dorijela u poderanom jednom kovčegu. Prvih je dana bio tih i skroman. Ljudima se smilio i stali mu ronosit i živeža i drva i svega, što mu je bilo potrebno; ta znamo, kakav je naš čovjek! Ali ta njegova povučenosť nije dugo potrajala. Kada se ugojio i nasitio, počeo se baniti i terorizirati svu okolinu. Otjerao je općinskog tajnika i sam zasjeo na njegovo mjesto. Tajnik je bio Slovenac i nije mu drugo preostalo, nego da bježi preko granice u Jugoslaviju, da nadje negdje koricu hljeba, ta u Italiji mu je ne bi bili dali. Učitelj se utisnuo malo zatim i u tamošnju gospodarsku zadrugu i počeo joj »voditi« knjige. Dakako ne bada-va! Ljudima je ovo nametanje dozlogrdilo, pa su se počeli buniti. To ga je dovelo do bjesnila. Ta on je došao da civilizira. I stao se osvećivati na djeci. Škola nije više bila hram prosvjete, nego mučilište nevine djece. Svaka je druga riječ bila: slovenski kreteni, svinje, barbari! U školi se nije smjelo čuti jedne slovenske riječi. A kako će djeca da govore drukčije, nego slovenski, kada talijanski znadu samo dvije riječi: š i no i bujorno! Ali on je htio batinama, da ih civilizira. Za svaku slovensku riječ djeca su bivala ispremlaćena na mrtvo ime. Svaka slovenska riječ koštala je dvadeset udaraca po prstima. Kod opetovane pogreške udarci bi se dijelili po ustima i ne rijetko su se djeca vraćala kućama krvavih ustiju.

Da uzmogne što savjesnije izvršiti svoju civilizatorsku misiju u Vipavštini, učitelj je pozvao i svog brata Huga u pomoć. Došao je još jedan odrpanac, koji je bio još gori. Taj je došao na gotovo. On je pomagao svom bratu »voditi« knjige i držati »školu«. Taj se je istom iskazao. Pljuvao je djeci u usta, psuvao ih najprostijim iz-

Atentat Vrhpolju

Dosta smo toga čuli o individuumu, koji su posljednjih godina preplavili Istru. Bili su pravi Claude Farrerovi »Civilizirani ljudi«. Odmah nakon prevrata navalila je u Istru silna poživinčena soldateska. U Istri je samoj bilo smješteno nekoliko armada svih vrsti oružja, tako da je u svakom, pa i najmarjem selu bila barem jedna kumpanija, a u malo većem mjestu čak i cijeli bataljun vojske. Sve su te čete bile u velikoj većini sastavljene od t. zv. »gente de galera« taloga ljudskoga društva, što su i same talijanske civilne i vojne vlasti pri-

znavale. Bila je to većinom čeljad, puštena iz zatvora, pa u prve linije. Kakav je bio moral u tih ljudi nije teško pogoditi, dosta je, ako rećemo, da nije bilo opasne i zla, kojeg ne bi bili u stanju počinuti. A što se tiče morala s gledišta čudoredja, taj je bio tako nizak, tako živinjski, da si čovjek tolike perveznosti nije u stanju zamisliti.

Za prostom momčadi nijesu mnogo zaostajali ni časnici, koje se u nestalici vodja na fronti nije odviše skrupulozno biralo. Glavno da su bili hrabri na jurišu, a na moralne se njihove kvalitete nije odviše gledalo. A zna-

zima, a djevojčice navlačio i pokušavao svašta s njima.

Narod dulje nije mogao trpjeti. Predao je tužbu školskom nadzorniku u Vipavi, ali uzalud. Pritužba je bačena u koš i nikada se nije uzela u rješavanje. Nekoji su roditelji odveli svoju djecu u Vipavu općinskom liječniku, no taj nije htio niti da ih pregleda, jer da ne smije. Narod je prestao slati djecu u školu tim živinama. Ali u zao čas po sebe. Udariše ga tako strašnim globama, da bi ga bili uskoro bacili na prosjački štap, pa je morao popustiti. I tako su djeca i nadalje stradala, oćvi strepili nad njom i gutali, gutali...

Našao se valjda jedan zdvojni otac, koji dulje nije mogao tih strahota gledati i jednoga je dana Sottosanti pred svojom kućom ustrijeljen iz puške. Bijaoše to u subotu dne 4. o. m. kasno uveče, kad se je vraćao kući s biciklom iz Vipave, gdje je upravo imao sastanak s nekim vidjenijim fašistima i primio instrukcije, kako će da prosljedi svoj »civilizatorski« i asimilacioni rad u Vrhpolju.

Fašistima je taj atentat došao kao naručen. Sve su njihove novine stale slaviti Sottosantia, kao nekakvog nacionalnog heroja, čovjeka krieposna i vrijedna, koji je pao kao žrtva svog zvarja od barbarske ruke. I krivnju se je bacilo odmah na »orjunaše«, koji da su ga ubili iz političkih razloga. Najavilo se senzacionalna otkrića o razornom radu tajnih slavenskih organizacija, o vezama njihovim s našom državom i što sve ne. U Vrhpolje su odmah dojurili brojni kamijoni s oboružanim fašistima, koji su stali paliti i žariti, bijući svakog siromašnog seljaka, koji bi im pod ruke došao.

U Gorici je grupa fašista odmah izrabila tu priliku, da ruši i razbija. Oboružana do zubi provalila je u nedjelju popodne u tiskarnu jedinog slovenskog tjednika u Italiji »Nov. Lista«, razlupala sve što joj je pod ruke došlo, napala stan urednika Dr. Bitežnika i

naniijela velike štete. Iza toga se razbježala po kavanama tražeći gdje bi uhvatila kakovog našeg čovjeka, da mu se osveti za ubijstvo Sottosanti-a. U kavani »Evropa« na Travniku naišla je na grupu naših inteligenata: gosp. Vimpolška, skladatelja Vjekoslava Bratuža, bankovnog činovnika Maltršiča i odvjetničkog koncipijenta Dr. Rutara. Najgora je nastradao Bratuž, jer su mu razbili lubanju i ostao je onesvješten ležati na zemlji. Neki su ga prolaznici našli i odnijeli u kavanu, da mu isperu rane na glavi. Ali u to su došli policisti i onako teško ranjena odvucli ga na policiju, odakle su ga istom sutradan morali predati u bolnicu. Malnaršiču su prelomili ruku.

Osim toga rulje su se oboružanih fašista razišle po svoj Vipavštini razbijajući i tukući sve oko sebe. Posjetili su Solkan, Kronberg, Pevm i Ajdovščinu, te Dornberg. U Aidovščini su provalili u kancelariju tamošnjeg slovenskog odvjetnika Dra. Birse, kojemu su uništili sve spise i sve pokućstvo. Tu je rulju predvodio glavni stanić u Ajdovščini inače fašistički tajnik Vaccari.

Narod je silno preplašen.

Uza svu najpomniju potragu o atentatorima nema ni traga ni glasa. Fašiste tvrde, da je to djelo jedne orjunaške trojke, kojoj je uspjelo iza čina prebjeći u Jugoslaviju. Istraga je medjutim na mrtvoj točki. Nitko ne zna za počinitelja, a teško da će se ikada i saznati.

Sva ona doklaćena klika na Goričkoj živi sada u smrtnom strahu. Učitelji i učiteljice ne usudjuju se iz kuće. U svakom čovjeku vide atentatora i orjunaša. Ime orjunaša najveći je bau-bau za tamošnje Talijane. Mnoge su učiteljice tražile, da ih se premijesti u stare pokrajine. Furlanski popovi, koji su došli na mjesta naših protjeranih svećenika drže se u župnim uredima i nekoji se ne usudjuju čak ni bolesnicima, sve se bojeći zasjeda.

Zadušnice za trščanske mučenike

U subotu dne 20. rujna, a točno dvije sedmice od dana smaknuća četvorice istarskih mučenika održane su u Zagrebu u crkvi Sv. Marka zadušnice za ispokoj njihovih duša. Nekoliko dana prije toga osvanule su po svim izlozima zagrebačkih trgovina osmrtnice, koje su najavljivale, da će toga dana biti održane zadušnice i pozivale građanstvo, da se dodje pomoliti za duše junaka... Mnoge su trgovine prekrile izloge crnim velom, usred kojeg se bijelila osmrtnica s četiri križa.

Svih je tih dana Zagreb bio nekud smućen i duboko potresen. Nije bilo demonstracija, ni vike ni bučnih protesta. Ali se zato na licima sviju građana zrcalila teška i duboka bol. I kao što je bilo za predvidjeti najveća se je demonstracija iako bez jedne glasne riječi, odigrala u subotu, kada je stari naš borac i otac Vjekoslav

Spinčić odčitao misu u starodrevnoj crkvi Sv. Marka. Već dan prije nosile su rodoljubne gospodje vijence i kite cvijeća, da ga polože na katafalk u crkvi. Ne samo iz grada, nego i iz okolice. Tako je jedna siromašna i svima nepoznata žena iz rajdaljnje Kustošije već ranim jutrom donijela ogromnu košaru punu najraznovrsnijeg, a ukusno složenog poljskog cvijeća i lijepo ga poredala oko katafalke. (Njezine adrese nijesmo na žalost mogli kasnije saznati, da joj se bar u ime Istre patnice zahvalimo, no rekoše nam, da se zove Cesarec. Neka joj je ovim putem naša najiskrenija hvala!)

Žalobna je misa započela u devet sati, a služio ju je uz asistenciju vlč. gosp. Mandića i Brnobića, prof. Vjekoslav Spinčić. Već nešto i iza osam sati bila je crkva tako puna, da se nije

više moglo u nju. Svi prilazi u gornji grad vrvili su ljudima, koji su ozbiljni i mučaljivi u crnim odijelima hitali na Markov trg. Bilo je tu siromašnih radnika, radišnih građana i obrtnika, koji su napustili posao, činovnika, koji su za tu priliku tražili dopust, te ljudi najodličnijih položaja i zvanja. Vidjelo se, da su svi prožeti jednom mislju, jednom jedinstvenom željom, željom da Istra i Istrani osjete, da nijesu zaboravljeni da sav Zagreb, sva Jugoslavija saosjećaju s njima, stoji za njima...

No najveću pažnju pobudila je u publici svaka grupa istarskih izbjeglica i svaki pojedinac, koji je odande »s prijeka«. U većim grupama, tiho i pognuto, dolazili su mnogi u crkvu jedva što su stigli na kolodvor vlakovima iz bližih i daljih krajeva oko Zagreba. Dolazili su Istrani, naseljeni po Hrvatskoj, istarski svećenici, profesori, radnici... Duboko se kosnuo svakoga već taj prizor njihova dolaska. A tek, kad je stigla obitelj ubijenog Miloša, svakome se steglo nešto u grlu i svak bi proplakao. U dubokoj crnini, pognuti i pogruženi, otac i majka pokojnika, njihove sestre i braća, lagano su stupili u crkvu i posjedali u prve klupe. Bila je tamo sva njihova obitelj: otac g. Julije, majka Marija, sestre Marija i Darinka i braća Dušan i Davor.

Markova crkva

bila je sva u nekom tamnom mističnom svjetlu povećavajući tugu za poginulima i saučesće njihovim najbližima. Klupe bile su ovijene crnim florom, a sred crkve podignut je katafalk s lijesom oko kojega su gorile velike voštane svijeće. S mnogo pažnje i ljubavi katafalk je ukrašen kitama cvijeća i velikim i lijepim vijencima. Oko njega stražila su počasnu stražu četiri sveučilištarca u historijskim odorama sveučilišnih građana i s izvučenim sabljama.

Dvije mlade Istranke stajale su pokraj katafalke.

Boje i slavenski motivi istarske narodne nošnje u koju su ove djevojke bile obučene pobudile su u svakoga drag osjećaj za ovaj naš rod, koji strada.

Uz katafalk bilo je mnogo lijepih vijenaca i cvijeća.

Medju njima istakao se veliki vijenac iz trnja, bršljana i ružmarina, ukrašen dugom jugoslavenskom vrpcom bez natpisa, pa zatim jedan drugi trnovi vijenac i jugoslavenska vrpca s natpisom »Svojoj braći — jugoslavenski nacionalisti«. Ispod ovog vijenca bila je ispisana na jednom kartonu strofa od četiri stiha, namijenjena Istri. Svijet je promatrao, čitao i zadržavao suze, da ne propače kosnut gorkom istinom i vapajem, što je izbijao iz tih stihova... Isticao se i vrlo lijepi zeleni vijenac Čehoslovaka u Zagrebu s češkoslovačkom narodnom vrpcom, na kojoj je stajao ovaj natpis:

»Pamatce obet v Istri — Čehoslovaci v Zahrebe«.

Omladina Jugoslavenske akademске čitaonice položila je pred katafalk ve-

liki vijenac od samih crvenih i bijelih cvijetova, te s crnom vrpcom i natpisom »Mučenicima — Jugoslavenska akademska čitaonica«. Među svim tim vijencima nalazila su se i četiri malena vijenca iz samog cvijeća. Svaki je vijenac na crnoj vrpici imao utisnuto ime po jednog od četvorice istarskih mučenika i datum »Trst — 6. rujna 1930«. Na vrpčama sjala su imena Zvonimira Miloša, Ferde Bidovca, Vjekoslava Valenčića i Franje Marušića.

Uz katafalk prve su redove zauzeli predstavnici zagrebačkih društava,

a zatim ostalo građanstvo. Zadušnicama su prisustvovali članovi tolikog broja zagrebačkih društava bez obzira na njihovu ideologiju, da bi ih bilo teško sve pobilježiti. Spominjemo samo, da smo među prvima vidjeli predstavnike Prosvjetno-potpornog društva »Istre«, Jugoslavenske matice, Crvenog križa, Jadranske straže, Narodne obrane, Društva hrvatskih književnika, Udruženje jugoslavenskog učiteljstva, Jugoslavenskog narodnog ženskog saveza i njihovih 25 zagrebačkih društava, Udruženja željezničkih činovnika, Advokatske, Liječničke i Inženjerske komore, Komore za trgovinu, obrt i industriju, Jugoslavensko-čehoslovačke lige, Česke Besede i Čehoslovenske obec, Sokolskog društva I., II. i III., Udruženja nacionalnih željezničara i brodara, Udruženja dobrovoljaca, Udruženja rezervnih oficira, Novinarskog društva, Hrvatskog pjevačkog društva »Kolo«, Društva Katarine Zrinske i mnogih drugih građanskih društava. Korporativno bila su zastupana i omladinska udruženja, tako Jugoslavenska akademska čitaonica, Istarski akademski klub, Mlada Jugoslavija, te jedna četa skauta, koja je stajala iza grupe svijeta pred crkvom. Istarska kolonija zagrebačka bila je gotovo sva na ovoj misi. Mnogo Istrana došlo je, kako smo već spomenuli, vlakovima, a najviše iz Trbovlja i Djurgijevca. Zadušnicama je prisustvovao i velik broj gradskih zastupnika.

Točno u devet sati

ušao je u crkvu u svečanom crnom ornatu naš istarski starina, jugoslavenski narodni borac prof. Vjekoslav Spinčić da otsluži zadušnice za svoja četiri brata iz Trsta. Prof. Spinčić, duboko potišten i vidljivo uzbuđen, prišao je k oltaru i započeo misiti. Prof. Spinčić služio je staroslovensku (glagolsku) misu, jer — prema njegovoj izjavi — od dana smaknuća istarskih mučenika ne želi više da služi latinsku misu. — Zbog toga se ove zadušnice nisu mogle čitati u katedrali, gdje se ne služe mise na staroslovenskom jeziku.

TISKARA PERKO

Vlasnici: Aleksander Perko i Miroslav Reputin, Zagreb
Gundulićeva ulica 26 Telefon br. 50-69

Izričito primamo prvoklasno sve štamparske poslove kao: listove i zaključne papire, posjednice, reklamne karte, račune, kuverte, letake, plakate, brošure i t. d., solidno i brzo. — Tražite bezobvezne ponude.

Za vrijeme mise svijet se skrušeno i pobožno molio za pokojnike.

Nije bilo oka, koje nije zasuzilo, nije bilo čovjeka koji se nije gušio u plaču.

Tiho jecanje prekida bi svaki čas po koji glasniји krik i opća žalost obuzela je svakoga. A stari narodni borac misnik prof. Spinčić i sam se gušio u suzama. Najpotresniji momenat bio je pri koncu mise, kad je Spinčić nakon blagoslova izmolio molitvu za pokoj duše mučenika:

— Pokoj vječni daruj gospodine dušama Zvonimira Miloša, Ferde Bidovca...

Teško je izgovarao njihova imena, a kod zadnjeg misnik je, gušeći se u suzama, zaplakao kao dijete. Velika bol caklila mu se s časnog lica.

— Vječni im pokoj! — odjeknulo je crkvom i cijela je crkva plakala...

Ovakovih potresnih momenata rijetko je tko doživio. Svijet je izilazio iz crkve tarući od plača crvene oči rupcima i skrivajući suze, koje su same navirale.

Svijet se počeo razilaziti mirno i tiho, bez riječi i bez ikakvih manifestacija. Svu je svoju bol nosio u sebi.

Moramo istaknuti, da je za vrijeme mise na koru pjevao zbor Istrana jedan stari istarski koral vrlo skladno.

Posebno izdanje »Istre«.

Kad je publika počela izlaziti iz crkve, dijelili su joj istarski omladnici posebno izdanje lista »Istra«. Na prvoj strani lista otštampane su uz slike mučenika dvije pjesme, obrubljene crnim

rubom. U ovom se izdanju, među ostalim, na široko opisuje tok procesa u Trstu. »Istra« bila je razgrabljena u tili čas. Publika je kasnije tražila još velik broj primjeraka, ali je tada bilo već sve raspačano.

Građanstvo je cijelog prijedpodneva prolazilo pokraj katafalka u Markovoj crkvi.

Poslije podne oko 3 sata odnijela je jedna delegacija članova »Istre« sve vijence, koji su bili postavljeni za vrijeme zadušnica oko katafalka na Mirogoj. Vijenci su smješteni oko velikog križa u centru groblja, a vrpce s vijenaca bit će kasnije skinute i spremnjene. Oko križa upaljene su svijeće. I na Mirogoju Zagrepčani su odali počast žrtvama dostojno i kako se doliči patriotskom građanstvu grada, koji je uvijek prednjačio i koji je bio odavijek iskreni prijatelj i podupiratelj Istrana u njihovim najtežim časovima. više nego ijedan drugi jugoslavenski grad!

Istarska konoba

J. Modesto

Zagreb, Gundulićeva ul. 4

Prispio pravi originalni istarski teran iz vlastitog vinograda u Marićima (Kanfana). —
Dodite, Istrani, da ga okusite!

Spomenik Kralju Petru u Kastvu

Zahvalna Kastavština podić će spomenik blagopok. Kralju Petru Velikom Oslobođiocu na 10. god. oslobođenja Kastavštine.

Kastav, 12. oktobra.

Na poticaj kastavskog sokolskog društva održan je uspješan sastanak delegata mnogobrojnih prosvjetnih društava Kastavštine u Narodnom domu u Kastvu 5. o. m. radi donešenja zaključka za proslavu 10-godišnjice oslobođenja Kastavštine, koja pada 26. maja 1931. god. Na sastanku zaključeno je, da se proslava provede zajednički složno sva društva Kastavštine, a da se na godišnjicu oslobođenja otvori u Kastvu spomenik blagopokojnom Kralju Petru I. Velikom Oslobođiocu. — Spomenik podići će se na glavnom šetalištu u Kastvu, pored ljevanja, a na temelju iz kastavskog kamena.

Proslava ova pada baš na Duhove 1931. god., a sokolsko društvo u Kastvu ishodište je zaključak načelstva sokolske župe Sušak-Rijeka, da se na godišnjicu održi obvezatan okružni sokolki slet.

Na sastanku izabran je za predsjednika odbora uz pozdrave naš vodja g. profesor Vjekoslav Spinčić, kao pod-

predsjednici gg. Cucančić Matija, općinski načelnik, Dr. Kajetan Dabović, liječnik, Karlavariš Ferdo trg. opć. savjetnik, za tajnike gg. Dr. Marijan Tomašić i Ivo Dukić, učitelj, a za blagajnike gg. prof. Jakac Jakov i učitelj Martin Robotić. U odbor ušli su predstavnici svih kastavskih prosvjetnih društava.

Kastavština je uvjerena, da će se dolično proslaviti 10-godišnjica oslobođenja tudjinskog jarma, slogom Kastavštine i potporom svih Istrana nastanjenih u slobodnoj Jugoslaviji, — da se na ovom malom dijelu oslobođene Istre podigne spomenik zahvalnosti blagopokojnom Kralju Petru I. Velikom Oslobođiocu.

ANTE TRANFIĆ

Bakačeva ul. 8 Zagreb, dvorište ravno

Specijalna trgovine svježih morskih riba, slanah sardela u bačvama i limenim kutijama bakalara suhog i močenog, vero Ragno i Hamerfest prima, veliki izbor maslinovog ulja, dalmatinskog peršuta crnih maslina, pašskog sira, pravog dalmatinskog meda, vinskog octa i t. d. Cijeli dan otvoreno. Dostava u kuću

Brzovani naslov: TRANFIĆ — Zagreb, Bakačeva ulica 8
Interurban telefon br. 65-69

Besmrtna knjiga

»Na svakoj trpezi, za koju su sjeli onog petka, bila su pripravljena još četiri mjesta, koja su ostala prazna. I kako mole vjernici: Dodaj Isuse i budi naš gost — tako su bez riječi molili za ona četiri nevidljiva gosta, koja su one noći bila prisutna u svakoj i posljednjoj istarskoj kući. I sve one žuljevite ruke, koje su one noći lomile svoj skromni hljeb, sklopile su se na molitvu«.

Ove riječi nije napisala ni »Reichspost«, a niti su ih donijele ikoje katoličko-klerikalne novine. Našli smo ih u jednom radničkom listu, u bečkoj »Arbeiter Zeitung«. Našli ih i prenijeli u naše duše, gdje ćemo ih pohraniti i sačuvati. I »Arbeiter Zeitung« nastavlja: »Noć i nastajuće jutro — u šest sati osuda je bila već izvršena — ljudi su proveli u molitvi. To je eto skroman, i od teških patnja upropašćen narod, koji već dugo ne može da vidi pravde na ovom svijetu, i zato se u svome trpljenju obraća Bogu«.

Izravno — bez posrednika... Posrednici, naročito oni najviši na drugoj strani, na strani onih, koji pucaju u leđa. Ti najviši i najsvetiji posrednici na strani su Giunte, koji pali Narodne domove i uživa gledajući kako su pločnici poprskani krvlju i mozgovima onih, što su od užasa i strave, da se otmu podmetnutom plamenu, poskakali u duboku i grdnu prazninu... Bez posrednika — sami... Mole i gledaju »na ona četiri prazna mjesta oko trpeze«.

Onamo su okrenute i oči malenih, i onih najmanjih. Djeca još ne razumiju sve, ne dokučuju, ali gledaju i slušaju, što stariji šanuću. I pamte. Sve. Jer njihova duša još je čista, nema na njoj nijedne ispisane strane. Ovo što sada slušaju, to je ono prvo, krupno, jezovito, i to se urezuje duboko, svakim danom sve dublje i dublje: na jednom listiću Miloš, na drugom Bidovec, pa Marušić Valenčić, a onda Gortan, koji

je već malo odmakao u vremenu, ali mu je zato nezaboravni lik dobio na divnom sjaju i nekoj svetijoj mučeničkoj ljupkosti. Tako će biti i s ovom četvoricom: što budu više odmicali u vremenu, to će onim našim mališanima sve ljepše svijetliti.

I tako će u duši naše otkinute djece biti pohranjena najljepša knjiga, što ju je ikada nečije pero napisalo na našem istarskom i goričkom tlu. Knjiga besmrtna. Ta će knjiga možda još godine i godine nadomještavati one, što ih sila ukinula, spalila, uništila, i ona će srcu naših malenih govoriti jače i dublje od svih pjesama i priča, što smo im ih mi, njihovi pisci, ikada dali. Jer mi smo dali samo ono nešto, što smo imali, a oni naši zlatni mučenici dali su svoje mlade živote, a to će reći — sve. Život, ma kakav bio, najljepši je dar neizmernosti, i ko taj dar prinese kao žrtvu jednome lijepome idealu, on je nad svima junak nad junacima. Njegova krv ima veliku moć, a listovi, njome ispisani, ne blijede nikada: vječni su, besmrtni.

I Talijani imali su također jednu takovu knjigu. Napisali su im je svojim patnjama mučenici njihovog »Risorgimenta«. Iz te knjige čitali smo i mi — i još s kolikim udivljenjem! Menotti, braća Bandiera, Silvio Pellico. Upravo se prošlog mjeseca augusta navršilo stotinu godina, te je car Franjo otvorio ovome posljednjemu vrata Spilberga. I baš na tu stogodišnjicu, gotovo u isto vrijeme, tražila je fašistička štampa u jednoglasnoj graji, da se oni naši mladići pogube!

I tako je lijepa knjiga talijanskog Risorgimenta sva poderana. Stranice su joj rastresli oni hici na Bazovici.

Mjesto njihove nastala je druga: ona naša. Iz nje će naši podjarmljeni učiti A B C svojih narodnih i ljudskih dužnosti....

Besmrtna knjiga, koju treba i mi da čuvamo i u srcima našim nosimo...

Sušak.

Viktor Car-Emin.

Garnizon imade na raspolaganje dva »masa« (naoružani motorni čamci) i sedam običnih motornih čamaca.

Postupak s konfinircima svakog je dana gori. Prostor u kom se smiju kretati svakog im je dana skućeniji. Sada je ograničen na samih 650 koraka u duljinu i 150 u širinu.

Konfinirci su se do sada, da utuku vrijeme, bavili ponajvećim dijelom učenjem stranih jezika ili drugom kojom naukom. Sada ne smiju ni učiti u grupama. Tko hoće da uči ne smije to činiti u društvu s još kime. Budu li dvojica zatečeni da uče zajedno, bivaju zatvoreni.

Budući da je u posljednje vrijeme u stranim novinama bilo iznešeno mnogo toga o stradanju i užasnim patnjama konfiniraca, to je ministarstvo unutrašnjih djela zatražilo od kažnjeničke uprave, neka bi prisilila kažnjenike, da to demantiraju i da dadu za stranu javnost izjavu, da su s postupkom posvećena zadovoljni. Ta je izjava bila podnešena među ostalima i sedmorici slavenskih konfiniraca iz Istre i pokušalo ih se prisiliti neka bi je potpisali. Naši su Istrani to najodlučnije odbili. Uprava je zato poslala jednog agenta provokatera među njih i taj je stao svakog pojedinog tobože povjerljivo nagovarati neka bi izjavu potpisao, jer da će se onda s njime postupiti ljepše i bolje, nego li s ostalima. Istrani su se dogovorili, da tog agenta poglade nogama po izvjesnom dijelu tijela, pa su to već slijedećeg dana, kad im je došao u logor i učinili. Posljedica je bila, da su ih milicioneri sve od reda teško ispremlatili.

Izazivanje milicionera ne prestaje nikako. Konfinirce bude čak po sedam puta svake noći. Agenti provokateri veoma su aktivni. Uvijek vršljaju među zatvorenicima, njuškaju i prisluškuju, tužakaju i kleveću. Među ovima da su najpoznatiji neki Ambrosini i Tonti. Nedavno su konfinirci jednome od njih dobro zasolili. Kad je jedne noći došao među njih, oni su nenadano utruli sva svijetla odgurajući ga do zahodske jame upravo nad samu otvorenu luknju, u koju je njuškavac upao i propisno se okupao.

Istina, sutradan je bilo jao i pomagaj, ali su zatočenici imali bar tu zadovoljstina, da su nepoželjnog doušnika ovako lijepo nagradili.

Da takav nečovječni postupak teško upliviše na duševno i tjelesno zdravlje kažnjenika ne treba posebno naglašavati. Oni koji su boležljiviji i nježnijeg tjelesnog ustrojstva ne mogu izdržati svih tortura. Na samoj Ponzi poludjelo je u posljednje vrijeme deset utamničenika. Slovenski novinar Makale, koji se nalazi u konfinaciji već tri godine, potpunoma je poludio. Isprva je pokazivao znakove manije proganjanja, a sada već postaje opasan i po život drugova, jer svakoga napada, koga god sretno. Uza sve to vlastima ne pada na pamet, da ga odatle odstrane i smjeste u kakovu bolnicu za duševno bolesne.

Na Liparima je još gore. Nedavno je tamo umro hrvatski seljak iz Pazin-

Konfinirci

O životu naših jadnih konfiniraca na Liparskom i Sardinskom otočju mi smo svojedobno već pisali. Kako žive u posljednje vrijeme bilo je teško saznati, jer su vlasti, osobito otkako su ono bili pobjegli mladi Nittijev nećak prof. Roselli i drugi neki njegovi drugovi, pooštrile nadzor nad zatočenicima.

Uza sve to ipak uspije uvijek po nekome od naših da nam pošalje po koje pismo. Tako smo posljednjih dana primili dva pisma, jedno je prošlo cenzuru i nije suviše zanimljivo, drugo je odposlano krišom i detaljno opisuje život naših. Oba se pisma lijepo upotpunjuju i mi ćemo na temelju podataka iz njih opisati život naše braće u posljednje vrijeme. Jedan će od tih konfiniraca do godine biti pušten i na-

govješćuje nam, da će svakako nastojati prebjeći u Jugoslaviju, pa nam se preporuča, da ga ovdje ne zapustimo. On bi istina imao još tri godine biti pod posebnom policijskom paskom kod kuće u Istri, ali on već unapred računa s time, da će im moći izmaći, pa nas moli, da mu idemo na ruku. Traži to od nas zato, jer kaže, da je veliki broj istarskih mučenika, kada dodju amo prepušten sam sebi i da često mnogi od njih dosta strada. (O tom ne ćemo ovdje da ništa govorimo, ali priznajemo, da je to jedno bolno poglavlje za sebe! Op. ur.)

Na otoku Ponzi, piše nam jedan od njih, nalazi se garnizon sastavljen od jednog majora, dvaju centurijona, osam poručnika i trista milicionera, te povrh toga veliki broj tajnih agenata.

skih Novaka, Filipić. (Ova nam je stvar poznata i dogodila se već odavna, a naš dopisnik misli, da nam to do sada nije bilo poznato. Stvar se dogodila još u mjesecu januaru. Op. uredn.) Gord i ponosan nije mogao šutjeti, pa je mnogu gorku odbrusio čuvarima. Da mu se osvete jednoga su ga dana tako strašno isprebijali, da mu je čitavo tijelo bilo jedna sama rana. Nakon dvanaest dana užasnih muka umro je. Njegovim je drugovima bilo zabranjeno prisustvovati sprovodu. Sakupili su ipak među sobom lijepu svoticu i nabavili mu limeni lijes. Pronose se glasovi, da su na Liparima poginula još tri utamničnika od strašnih batina, no njihova nam imena nijesu poznata.

Do sada su konfinirci bili smješteni na Liparskom otočju, na Ponzi i Favignani. Kako se broj kažnjnika ne prestano povećava uredjuju fašiste još jedan otok, kuda će da deportiraju nove mase kažnjnika: na otok Ventotenne.

Na Liparima ih imade dosada nekih osam stotina, a među njima su: Ivan Udović, trgovački pomoćnik iz Trsta, (taj je stigao posljednjih dana), djak Slavko Tuta iz Tolmina, činovnik Andrija Žerjal iz Boršta, djak Antun Baštijančić iz Medulina, Dr. D. Srdoč zubar iz Trsta, rudar Repulus iz Idrije, seljak Krmac iz Istre, seljak Žargon iz Koparštine, Ernest Hočevlar trgovac iz Hruševja, Franjo Udović iz Svetoga Ivana kod Trsta i mnogi drugi.

Život na Liparima je uistinu strašan. Nekoji pokušavaju, kako smo već spomenuli, utući vrijeme učenjem. Neko vrijeme se to može, ali dugo živci toga ne mogu podnesti. Otok je naime pust kao smrt. Jednu godinu ili dvije zatočenici još kako tako podnesu, iza toga padaju u očaj.

Prostor na kom se smiju kretati, veoma je ograničen. U roku od četvrt

sata svega ćeš preći. Svaki mora imati sa sobom posebnu iskaznicu. Uхвати li milicioner kojega bez nje, strpat će ga bez pardona u zatvor na četiri mjeseca. Svaki najmanji prestupak kažnjava se s najmanje četiri mjeseca. To je najniža kazna. Konfinirci smiju biti danju vani od sedam sati u jutro do sedam-ra večer, kada se vraćaju u svoje sobe, gdje ih zaključavaju njih 35 do 40 u jednoj sobi.

Ovog su se ljeta konfinirci pokušali kupati, ali im to nije bilo dozvoljeno dugo vremena. Istom u julu mjesecu i to sasvim pod konac mjeseca bila im je molba riješena, pa su mogli da se ohlade u moru. Svakog su se dana morali svi sakupiti pred crkvom, gdje bi ih opkolila oboružana milicija i odvela ih k moru. Dok su oni plivali, najdalje petnaest metara udaljeni od obale, straža je s nabijenim puškama stajala na obali i pazila. Malo podalje u moru stražila su dva oboružana »masa«. Vručina je bila upravo nesnosna, tako da su jadnici živčano tako izmučeni, da ne mogu ni čitati.

Ni na Ponzi nije bolje. Tamo se nalaze: Ivan Stari, bivši urednik »Istarske Riječi«; Dr. Josip Dekleva iz Trsta; Josip Grbac, činovnik iz Trsta; I. Šurm, činovnik iz Trsta; Ivan Uršić iz Kobarida; seljak Babić iz Mareziga, učitelj Radoslović iz Pule; učiteljica Rutar iz Gorice i stolar Turk iz Šempolaja. Zanimljivo je zašto je konfiniran na pr. taj stolar Turk. Njega je dao konfinirati nabrezinski sindako zato, što je tražio od njega da mu plati pokućstvo, koje je kod njega naručio. Na otoku Ventotenne nalazi se petnaest istarskih seljaka, čija imena nam nijesu poznata, te tršćanski novinar Rudolf Vidrih. U Potenzi na Kalabriji nalazi se gospodja Franjica Jelinčić iz Gorice, supruga akademičara Jelinčića, koji će ovih dana doći pred posebni tribunal u Rimu.

Za žaliti je, kaže se dalje, tu omladinu, koja je osuđena da bude zatrovana takovim osjećajima. Iz nje se stvaralo strance i neprijatelje države u kojoj je rođena, dušmanine države, kojoj po očitaj božjoj volji po naravnom zemljopisnom zakonu i po prastaraj povijesti pripada vlast nad tom talijanskom pokrajinom.

Sinovi talijanskih državljana moraju biti odgojeni potpunoma i bez iznimke u talijanskom duhu, a ne u školama i od učitelja, koji su plaćeni od Jugoslavije...

E, pa hvala Bogu i na tom. Sad smo oslobođeni od svega. Nemamo crkva, nemamo škola, nemamo općina, nemamo kruha, pa što bi nam još mogli oduzeti? Dušu? Tu nam jedinu ne mogu i to ih najviše boli.

Što se danas doživi u Istri

Neobičan pokušaj grabežnog umorstva u okolici Bala. Talijanske novine (»Piccolo«) donose: Ovih je dana u neposrednoj blizini Bala pokušao neobičan napadaj. Jedna stara udovica, dobila je od države penziju po sinu, koji joj je pao u ratu. Kako je molbu uložila već prije izvjesnog broja godina, to je sada dobila svotu od nekih 10.000 lira u ime višegodišnjeg zaostatka. Starica je novac podigla na pošti i uputila se kući. Upravo kad se spremala u krevet, pokuca na vratima drugi njezin sin, koji služi u Puli u vojništvu, pa je bio pušten na dopust. Ona mu se obveselila pogostila ga, što je bolje mogla i iza večere legoše. Tek što su usnuli evo ti drugih posjetnika. Dva neznanca pokucaše moleći vode. Starica ne htijući buditi sina, koji je umoran od puta ležao, pode sama i otvori vrata. Nije pravo ni otvorila, a neznanici, koji su mislili da je starica sama u kući skoče na nju: novac ili život! Obojica bijahu maskirani s crvenom maramom preko lica.

Sin, koji se u to probudio skoči s kreveta i pohrli majci u pomoć. Vidjev o čem se radi nije dugo oklijevao. Uperi na napadače revolver i savini ih s dva hica obojicu sa zemljom. Zatim se požuri do karabinierske postaje u Balama da prijavi slučaj. Na postaji našao je samo brigadiru. Ovaj nije htio odmah poći, želeći sačekati prije marešala. No kako marešalo još uvijek nije stizavao, oboruža se on i ode sa mladićem na lice mjesta. Tamo su našli svu drhćuću staricu, a na podu dvije lješine maskiranih razbojnika. Brigadir strgne s lica prvom razbojniku maramu. Možemo si zamisliti njegovo zaprepaštenje, kad je u razbojniku prepoznao svog predpostavljenog marešala. Ne manje bijaše njegovo začuđenje kad je skinuo maramu s lica drugog lopova: bijaše poštari. Zaslijepilo ih ono 10.000 lira, koje je starica dobila, pa misleći da je sama u kući, kao obično, naumiše joj ih oteti. Ali Bog je htio, te je baš te večeri došao na dopust njezin sin i tako je njihov zločinački podvig propao, a oni su ga platili glavom.

Obojica su Sicilijanci.

Još jedan kulturni škandal fašizma

Zatvorena je posljednja slavenska škola u Italiji.

Uz velike žrtve, a tihim radom, uzdržavali su slovenski roditelji u Trstu kod Sv. Jakoba jedinu još preostalu privatnu školu (pučku). Kako je to bila jedina naša škola u svoj Juljskoj Krajini, razumije se, da su svi roditelji, koji su željeli da im djeca ne zaborave materinje jezika nastojali, da im djeca bar neko vrijeme provedu u toj školi. Iz samoga Trsta polazilo je tu školu oko 700 naše djece, a iz okolice bliže i daljnje daljnjih 600, tako da je škola imala upravo rekordan broj djece, njih trinaest stotina. Iako je rad škole i uprave bio u skladu sa svim zakonskim propisima, jer se je podučavalo sve ono što i u talijanskim školama, samo u slovenskom jeziku i od slovenskih učitelja, koji su bili pravi odevi povjerene si djece, ipak je fašistička vlast odlučila, da i tu posljednju školu ukine. I tako je početkom ove školske godine škola ukinuta, a

djeca prisiljena da podju u talijanske škole.

I tako je sada šest stotina hiljada Slavena u Italiji bez jednog svog učitelja, bez jedne škole.

Zanimljiva je motivacija, kojom je vlast školi zabranila daljnje djelovanje. Kaže, da je škola bila neobično darežljiva, da je davala djeci potpore, knjižice i cipele, a sve iz sredstava, koja da su vjerojatno stizavala s druge strane granice. Nadareniji učenici, da su po svršenim naukama nastavljali svoje studije u Zagrebu i Ljubljani, dakle u mjestima, gdje se je trovalo njihove duhove i gdje ih se odgajalo u faničnom jugoslavenskom nacionalizmu i mržnji protiv Italije tako, da su uvijek željeli rat između Jugoslavije i Italije, rat koji bi otrgnuo Italiji Trst i Istru i pripojio ga nekom drugom balkanskom kraljevstvu s onkraj Snježnika.

Kako je bilo u Istri koncem XVIII. i početkom XIX. stoljeća

(Svršetak.)

Uzvišeno zvanje škole zlorabilo se u ono vrijeme. Poučavala se čisto hrvatska djeca njemački ili talijanski! O hrvaštini nije se ni govorilo. Takov bijaše sistem one dobe. Bilo je učitelja i školskih nadzornika, koji su svojim lukavim načinom hrvatsku djecu odvrćali od njihova materinskog jezika i od svake hrvatske naobrazbe. Znali su tolikom mržnjom zadojiti srce hrvatske djece, da su se sramila i stidila svojeg jezika i svojeg hrvatskog imena. Zvati se Hrvatom u ono vrijeme značilo je biti »barbarom«, dočim se talijanska ili njemačka kultura sve većma širila i preporučivala. Pučke učione otvarale se u Kastvu, Lovranu, Opatiju, u Beršecu, Pičnu, Gračišću, Žminju, Lindaru, Pazinu i drugdje. Školske zgrade bile su proste kuće. Nadareniji đaci, koji su nastavili svoje nauke, postali su gotovo uvijek ljudi oholi, naduti, koji svakom zgodom prezirahu hrvatski jezik i običaje, premda su bili sami hrvatskoga ili slovenskoga porijekla! — Da bude reda i stega u školi, imala je svaka klupa (prūka) u školi po jednog uzor-đaka (Musterschüller). Početkom devetnaestoga stoljeća bilo je u nekim školama strogo zabranjeno učenikima u školi i izvan škole među sobom govoriti hrvatski. U tu svrhu uvela se poraba školske cedulje (Schulzettel). Učitelj bi naime svakog ponedjeljka izručio jednom učeniku cedulju s nalogom, da ju mora predati onomu, kojega čuje u školi ili izvan škole govoriti sa saučenicima hrvatski. Onaj, koji bi dobio cedulju, morao je paziti da nađe drugoga, koji govori hrvatski, da mu preda cedulju... i tako je išlo naprijed do subote. Tko je u subotu došao u školu s onom ceduljom, bio je dobro išiban zato — jadan, — jer mu pobjeglo da proslovi po koju materinsku riječ jednome ili drugome saučniku! — Đaci, koji bijahu lijeni ili nijesu dobro učili, morali bi sjedjeti u prūki (klupi) za magarce (Eselsbank). Đaci, koji nijesu lijepo pisali, bili su također radi toga išibani!

Malo je onda seljačke djece polazilo škole, a i ono malo se mrkim okom gledalo. Za svaku, kadšto najmanju pogriješku, počastili bi ih neljepim nazivima: »Dummer Kerl, Trottel, Lump, Gauner, Bagage, Esel!«

Jednog dana pod večer dođe mali Josip V...., dak drugog razreda pučke škole u P.... u 5 sati kući. Kuća mu bila naime daleko od škole za jedan sat. Stupiv preko praga u kuću, ništa ne reče već se tiho odšulja u svoj krevet. Kad je bila večera, majka Josipova opazi, da joj nema za stolom dragoga sina. Ništa ne rekav, ona ustade i pođe u sobu, gdje joj sin ležao. Mali »Jožić« (tako su ga domaći zvali) nije spavao, već je ukrevet »cmihao«.

— »Šta ti je Josipe?« upita ga prestrašena Marica. »Majo moja! stukao me na smrt učitelj N.«, odvrati mališ. Pitao me, da mu molim njemački »Oče naš«. Ja mu počeo moliti: »Vater un-

ser, der du bist«. — Kod ove zadnje riječi sam zapeo i nijesam znao dalje. Neki Vice Pilat prišnuo mi obijesno otraga: »daj mi kruha ću ga grist!« toli glasno, da sam ga čuo ja i ostali obližnji saučenci, koji smo na te riječi svi prasnuli u smijeh. To je bilo dosta. Učitelj N. baci me iz klupe, pa me trstinom svega isprebijao. Ja sam toli vriskao, da su nekoji saučenci počeli plakati i moliti ga, da me ne tuče toli nemilosrdno jer da nijesam kriv, ali on im nije htio vjerovati, već je mislio, da mu se rugamo, a svemu tomu da sam ja uzrok. — Marica pregleda svoga sina i skoro da se nije onesvijestila, jer nađe sina svega istučena i izmrcvarena. Pridode i Maričin suprug i kad uoči sina ovako nagrađena, odluči iste večeri poći u P..., da obračuna s učiteljem N., nu na sreću naskoro se predomislio i ostao kod kuće. Dobri Jakov nije one noći gotovo ni oka zatisnuo. Kad se već bilo razdaniilo, pristupi svojoj dobroj supruzi te joj reče: »Marice! idi ti k onoj zvijeri a ne čovjeku. Bolje će biti, da ja ne idem, jer se bojim, da bih onog okrutnika i sebe unesrećio«. — Marica se rado odazvala nalogu svojega muža i to tim više, što se prema jutru njezin sin bio umirio i zaspao. Čim je došla Marica pred učitelja N., i upita ga zašto je izmrcvario njezina sina te mu odrješito prikrichi, da to nije lijepo ni kršćanski na ovaki način zlostavljati jedno nedužno i nekrivo seljačko dijete. Učitelj kao da je na te riječi pobijesnio i malo je manjkalo, da je nije šupnuo rukom po obrazu. Kao bezumnik je prostrijelio svojim mrkim pogledom, te zaviknuo kao izvan sebe: »Otidu, pr....! Kmeti ne će nikada zapovijedati. Kmetska djeca nijesu za školu. Neka idu prasce pasti. Marš!« Izgovoriv ove riječi, zgrabi Maricu za

ruku pa ju baci preko praga i zatvori vrata! —

Ovako postupanje s kmetskom djecom bilo je također uzrokom, da je malo seljačke djece polazilo pučke škole u P...., pa i ono malo, što su njemački ili talijanski naučili, zaboravili su naskoro oni učenici, koji nijesu mogli nastaviti nauke bilo u Kopru ili u Trstu. Razumije se samo po sebi, da đaci u P.... kod takih okolnosti nijesu onda imali ni pojma o narodnosti. Onaj mali broj đaka hrvatskih roditelja nauči po takim školama samo prezirati onaj narod, od kog su potekli.

Početkom XIX. stoljeća cijenilo se po Istri i štovalo svećenstvo, pa su radi toga mnogi mladići, osobito iz Pazin-grada i nješto iz okolice išli u svećenike i pošto su znali prilično njemački i nješto talijanski jezik i k tomu govorili dijalektno hrvatski, bili su dobro viđeni i radi toga zaposjeli su mnoga važna mjesta u Trstu, u Kopru i druguda kao na pr. biskup Dobrila. Matej Ujčić-Hehljar, Ivan Grubiša iz sela »Vranići«, Šterpin, Revelante i Decorte iz Pazina. Dr. Ivan Glavina, biskup porečko-puljski i kasnije tršćansko-koparski, rodом iz Boršta blizu Trsta, polazio je pučke škole u Pazinu. Poslije 1848. godine počeo je sve većma prodirati preko Kastva duh ilirske dobe te u velike uplivao na mlade bogoslove, koji se počeli buditi i nabavljati svakojake novine i knjige iz Zagreba te se vježbali u pisanju i govoru, znajući, da će im jednom biti od velike koristi poznavanje svoga materinskog jezika u dušobrižništvu.

Tako bijaše u Istri sve do polovice XIX. stoljeća.

(Ovaj je članak, koji tako lijepo slika stradanja našeg naroda u Istri u staro vrijeme, napisao † Monsignor Ante Kalac bivši prepošt pazinski.)

Razne vijesti

Večer Viktora Cara Emina u Zagrebu.

Matica hrvatskih kazališnih dobrovoljaca, koja već niz godina s velikim uspjehom radi na populariziranju vriednih starih hrvatskih pozorišnih komada, sprema se na priredbu jedne istarske večeri, kojom će da i ona sa svoje strane doprinese nešto za širenje kulta sirotice Istre. U tu će svrhu već u toku mjeseca studenoga, a u sporazumu s autorom, da priredi večer Viktora Cara Emina. Tom će zgodom davati njegovo najbolje dramsko djelo »Zimsko sunce«, koje je nekad na daskama zagrebačkog kazališta izazivalo bure oduševljenja i... suza...

Zimsko će nam sunce ponovno dočarati svijetle dane našeg narodnog budjenja, naših mučnih borba za svaku mrvicu narodnih pravica, ali i dane sjajnih pobjeda izvojevanih požrtvovnošću i nesebičnim radom naših neka-

dašnjih narodnih vodja i otaca...

Predstava će se davati u kazalištu u Frankopanskoj ulici, a kako je vriedna Matica hrv. kazališnih dobrovoljaca, izišla i u pitanju cijena za ulaznice daleko u susret našim siromašnim Istranima, to će, više smo nego uvjereni, sva istarska kolonija u Zagrebu, te večeri napuniti kazališnu dvoranu, da još jednom u duhu proživi one lijepe dane narodnih borba i pobjeda.

Prije predstave, kojoj će po svojoj prilici prisustvovati i sam autor, biti će održana mala konferencija o Istri prije trideset godina, kada se je radjalo u njoj Carevo »Zimsko sunce«, o njezinom najizrazitijem književnom predstavniku Viktoru Caru Eminu, te o njejoj bolnoj sadašnjici...

O uspjehu predstave, čiji će točan datum biti objavljen u dnevnim listovima, mi ćemo naknadno izvijestiti naše čitaoce.

10. oktobra planulo je u blizini naše granice u Prestranku talijansko vojničko skladište sijena i slame. Požar se proširio tolikom brzinom, da je straža jedva iznijela živu glavu. Vatra je zahvatila i vojničke staje, pa je izgorelo mnogo konja. Šteta iznaša nekoliko stotina tisuća lira.

Uzrok požara nije poznat. Iako je više nego vjerojatno, da su požar prozročili sami vojnici, koji su valjda pripalili vatru da se ogriju u hladnoj noći, talijanske su vlasti digle odmah graju na »slavenske protifašiste« i uapsile još iste noći u samom Prestranku i bližoj okolici do 300 osoba. Isto su tako uapšene mnoge osobe iz Postojne, Svetog Petra na Krasu, te Sežane.

U općoj kampanji, koja se vodi posljednjih mjeseci protiv našem življu i taj je slučaj fašistima dobro došao, da naše još više progone.

Znajući kako su takva skladišta dobro čuvana i od više straža, isključena je mogućnost, da bi koji od naših bio mogao podmetnuti požar. Svakako je najvjerojatnije, kao što smo gore spomenuli, da su vojnici, koji su negdje s toploga juga, i koji su vrlo osjetljivi za zimu zapalili vatru u stražarnici, pa je koja iskra odletjela u skladište i zapalila ga. Jaganjac žrtveni valja dakako da i opet bude naš miran seljak.

Splitska odvjetnička komora kao najstarija u zemlji, koja je osnovana još 1868. godine, odlučila je da povede akciju zbog poznatog skandaloznog postupka tršćanskih advokata u procesu protiv četvorice naših omladinaca, napose pak zbog nedostojnog držanja advokata Zennara.

U tu je svrhu uputila dopis svim komorama u državi, da bi se solidarizirale s njenim protestom i osudile nečovječni postupak.

Prva se je, koliko nam je poznato, odazvala sarajevska odvjetnička komora, pa je i ona poslala sličnu izjavu Savezu odvjet. komora. Savez će se, kako čujemo, obratiti na međunarodni Savez advokatskih komora, da bi ova putem svjetske štampe javno osudila nedostojan i nečovječan postupak s kažnjenicima, te podlo držanje nekih tršćanskih »branitelja«.

Československo-Jugoslavenska Liga u Bratislavi zaključila je na svojoj posljednjoj sjednici predsjedništva, da počasti uspomenu četvorice tršćanskih mučenika na taj način, da podijeli svake godine na obljetnicu te tragedije štipendiju u iznosu od 1000 českih kruna (oko 1650 Din.) i to jednom studentu visoke ili srednje škole, koji študira u Čehoslovačkoj, a rodnom je iz Istre. Ne nadje li se ni jednog reflektanta, Liga će tu svotu podijeliti u obliku potpore kojemu od emigrantskih istarskih društava...

Najveća praška organizacija Narodne Demokracije u Pragu II. (Gornje Novo Mesto) prihvatila je na prvoj sjednici iza ferija, održanoj pod predsjedanjem staroste inž. J. Rotnagla slijedeću rezoluciju:

Prije nego što predjemo na dnevni red dužnost je našega srca i uvjerenja, da izrazimo duboko ogorčenje nad nečovječnom osudom, kojom je talijanska »pravda« oduzela živote četvorici mladića samo zato, što su htjeli biti Slaveni. Protestiramo proti tom činu u ime čovječanstva i civilizacije.

Ustanimo i počastimo uspomenu slovenskih mučenika!

U vrijeme okupacije Istre po talijanskim četama bilo je u njoj 530 škola s našim nastavnim jezikom, a s 90.000 učenika i 827 učitelja. Težak udarac pretrpjelo je naše školstvo god. 1923. poznatom Gentilijevom reformom, koja je uvela talijanski jezik kao nastavni a naš jezik samo kao predmet. Smrtni je pak udarac zadao ministar Fedele 22. novembra 1925. Tom je naredbom naš jezik u školama posvema ukinut. Na interpelaciju jednog našeg poslanika u parlamentu odgovorio je Fedele: Naša je dužnost da odgajamo talijanske državljane u talijanskom jeziku. Tim je dekretom bilo otpušteno mnogo naših učitelja. No najgore je postradalo naše školstvo zakonom od 24. decembra 1925., koji je davao vladi pravo, da umirovi ili otpusti iz službe one činovnike, koji nijesu odani fašističkom režimu. Na taj je način izbačeno iz službe preko sedam stotina učitelja, koji su morali iseliti u Jugoslaviju. Danas ih je ostalo dolje nekih 10, dočim ih je 50 do 60 premješteno u donju Italiju i druge pokrajine nekadašnje stare Italije.

Pjesma »Čehoslovacima« od R. Katalinić-Jeretova, koju je u posljednjem broju donijela »Istra« prevedena je na česki jezik i štampana u praškim »Narodnim Listima« od 27. septembra o. g. Preveo ju je poznati česki književnik g. J. Hudec, koji je i dosada preveo veliki broj stvari iz jugosl. književnosti. Napose su poznati njegovi prevodi Vojnovića.

Istu je tu pjesmu prenio i omladinski list »Naša Radost«.

U posljednjem broju »Istre« potkra-la nam se jedna krupna omaška. U jednom je pasusu spomenuto, da je Kobarid (Caporetto) još prije rata pripadao Italiji, što nije ispravno. Kobarid leži uz Soču, a isto tako i Kanal, Tolmin, Žaga, Bovec i t. d., a granica je prije rata išla nekih 5 do 10 klm. zapadno od Soče. Kobarid je sasvim slovensko mjesto i stanovnici su njegovi nacionalno veoma osviješteni.

Onih 60.000 Slovenaca pak, koji žive uz prijašnju talijansko-austrijsku granicu u Videmskom kotaru pripalo je Italiji u god. 1866., kada je Italija, usprkos ratnih poraza kod Custozze (24. juna 1866.) i kod Visa (20. jula 1866.) bečkim mirovnim ugovorom od 3. oktobra 1866. dobila Mletke sa svim pri-

padajućim zaledjem malone do Soče. Ovi se Slovenci nazivaju Beneški Slovenci ili Režjani. Ti su Slovenci nacionalno slabo osviješteni, ali nije ni čudo, kad žive pod Italijom već pune 64 godine, bez jedne svoje škole, bez jedne svoje novine, bez narodnih vodja i narodnih društava. No uza sve to govore još i danas međusobno i u svojim domovima slovenski.

Gosp. Josip Obad, inspektor direkcije državnih željeznica u Zagrebu uvjerava nas, da je njegov nećak Ivan Obad, koji je u tršćanskom procesu osuđen na 10 godina tamnice apsolutno nevin. Taj je nesretnik dvije sedmice prije nego što je bio uapšen, njemu izjavio, da su nepoznata lica pokušala zapaliti nekoje škole (u Brancini, Škrbini, Zgoniku), pa da je nekoliko osumnjičenih već i zatvoreno. Kad bi nesretni Ivan bio ma i najmanje kriv, ne bi svom rođenom stricu govorio o nepoznatim licima...

A ipak je kasnije on sam uapšen i osuđen na 10 godina tamnice, jer da je tobože on sudjelovao prilikom palježa škole u Zgoniku. »Koliko ja poznajem svog nećaka« — uvjerava nas gosp. inspektor Obad — »apsolutno sam uvjeren u njegovu nedužnost. Priznanje mu je sigurno na mukama iznudjeno«.

Vjerujemo gosp. inspektoru! Izvještaji, koje smo donesli u posljednjem broju »Istre« doneseni su po izvještajima talij. novina i po pričanju putnika, koji su tih dana prelazili granicu. U ocjenjivanje njihove vjerodostojnosti mi se nismo mogli upuštati, nego smo mogli jedino da izrazimo svoju sumnju u valjanost onih toliko naglašavanih »dobrovoljnih« priznanja.

Danas, nakon što smo primili detaljne podatke od lica, koja su direktno prisustvovala procesu i smaknuću mi više ne sumnjamo samo u istinitost priznanja, nego smo čak uvjereni, da su u Trstu poginuli apsolutno neviniljudi, te da je dogovorno s sucima, s advokatima i s vladom počinjen jedan strahoviti zločin. Justizmord, kakovog povijest ne pamti.

To je eto danas naše najdublje uvjerenje, nakon što smo čuli iscrpive izvještaje ljudi, koji su na licu mjesta vidjeli i slušali što se dešava...

Jednom smo prilikom utvrdili, da u t. zv. Julijskoj Krajini, danas nema više Talijana. Prije rata bila ih je po koja tisuća, koji su to htjeli biti, ali danas nema više nijednoga. Oni, koji se isprsuju u ogromnoj su većini »regnicoli« doklaćenici iz starih provincija. Ti danas govore u ime istarskih »Talijana«, ili bolje u ime stanovnika Istre, Trsta i Gorice, koji govore talijanskim jezikom, a živo bi željeli, da se oslobode matere Italije i budu jugoslavenski građani. Znamo, da je na pr. glavni vikač i urednik »Popola di Trieste« pok. Guido Neri bio iz — Ancone...

Organ talijanskih fašista »Nuova Italia«, koji izlazi u Parizu donoseći jedan oštar članak protiv antifašističkih

elemenata, koji žive u Francuskoj, Belgiji, Luksenburgu i Švicarskoj, osobito se žestinom obara na te Talijane, koji da su svi od reda iz Julijske Krajine. Napadajući ih, kaže, da baš oni imaju jednu svoju zločinačku organizaciju, raširenu po svim gradovima Francuske, pa da imaju čak i svoja leteća odjeljenja, koja imaju zadaću, da ubijaju vidjenije fašiste po inozemstvu.

»Nuova Italia« dakle sasama nehotice potvrđuje naše stanovište, da su danas u Julijskoj Krajini svi domaći Talijani nezadovoljni i da bi radije bili pod Jugoslavijom nego li pod Italijom, koja im je donijela samo smrt, glad i nevolje...

A ipak fašizam tvrdi, da je talijansko pučanstvo u novim pokrajinama, koje Talijani nazivaju Julijskom Venecijom, odano fašizmu i da terorističku akciju na području Julske Venecije vrše samo neki slavenski elementi.

O »talijanstvu« Julijske Krajine mi bi im, kad bi smjeli, ispričali mnogo pikanterija. Da im je samo čuti povjerljivo jadanje istarskih i tršćanskih Talijana, nekadašnjih, kada se radju na samo s kojim od nas, koji se sklonismo u slobodu, pa one njihove refraine: »Cosa spete, vigni benedetti a liberarne de sta genia sporca, de ste pigne napoletane...«

Da, da! Kada bi se danas mogao provesti jedan slobodan plebiscit u Istri, Trstu i Goričkoj u kom ne bi imali prava glasa oni brojni doseljenici iz starih pokrajina, evo naše glave, ako bi se u svoj Julijskoj Krajini našlo 5000 stanovnika, kojima je talijanski materinjski jezik, koji bi glasovali za Italiju. Svi bi oni listom u »barbare Jugoslavene«.

*

U Antofagasti (Chile) osnovana je glavna podružnica Jugoslavenske Matice i Jadranske Straže, za cijelu Južnu Ameriku. Voditelji tih nadasve važnih rodoljubnih ustanova, gosp. Marko P. Biskupović, upravitelj Jugoslavenske škole u Antofagasti, Ivan Goić Kušćević, prokurista Jugoslavenske banke, Drago Montan, činovnik trgovačke kuće Dragičević i Cia, trgovac Mate Vodašević, Dr. Josip Lisičić, činovnik kuće Baburizza, Petrinović i Cia, Petar Stančić-Rokotov viši činovnik i šef sekcije The Lautaro Nitrate Co. Ltd., te Jacinto Tomičić, činovnik kuće Baburizza, Petrinović i Cia, upravili su na čitav naš narod diljem cijele Južne Amerike jedan nadasve topli rodoljubni apel, koji je sav prožet ljubavlju do naše Istre i do naše tamnošnje braće. Eto što kažu braći razasutoj diljem Amerike:

»Naša mila braća u Istri, Gorici, Gradiškoj, Zadru, Lastovu, Trstu i Rijeci, izložena su najtežim i najgroznijim mukama i progonima. Nas grije sunce slobode, a oni uzdišu i čeznu za njom. Kako je teška i velika njihova bol, patnje i progoni. Oduzeto im je sve. Sve ono, što je svakome narodu na ovome svijetunajmilije i najsjetije.

Jezik, škole i crkve, pa i sva nacionalna naša društva i ustanove, dapače i naša lijepa i mila narodna imena i prezimena prisiljeni su mijenjati i portaližnjati. Njihovi su progoni tako teški i nesnosni, da su oni pesnica u lice kulturi dvadesetog vijeka i modernoj savremenoj uljudbi, u kojem ne smije da vlada i caruje moć kandžije, okova i veriga, koji na žalost u Istri još slave svoje orgije...

Tko će da utire tu njihovu tešku, bolnu, groznu i neutješljivu suzu, nego mi, njihova istokrvna braća, koja imamo sreću grijati se na suncu zlatne slobode...

Na našim visoko uzdignutim nacionalnim barjacima ispisano je: Spasimo našu braću u Istri i čuvajmo naše more, naš plavi Jadran!

Ne zaboravimo, da čitava Domovina i tužna naša braća u Istri uprtim okom gledaju na nas. Iz hiljada i hiljada bolnih srdaca i duša njihovih naš će rad biti blagoslovljen...

Ovako eto rade za našu Istru braća u Južnoj Americi. Neka im je naša najiskrenija i najdublja zahvalnost!

*

Glavni odbor »Prosvete«, srpskog prosvetnog i kulturnog društva u Sarajevu na prvoj svojoj sjednici iza značajnog krvavog dara, kad se razviše nove zastave nad pukovima naših nepobjedivih armija, kad četiri naša omladina: Ferdo Bidovec, Franjo Marušić, Zvonimir Miloš i Franjo Valenčić prinesoše svoje mlade živote na žrtvenik Otadžbine, zaključio je, da na spomen ove najveće žrtve za naciju ustanovi kod Prosvete stipendiju za jednog siromašnog vrednog učenika srednje škole iz porobljene Istre. Molimo Vas za uslugu, da medju izbjeglicama iz Istre nadjete vrijedna i siromašna učenika, koji pohađa ma koju srednju školu i da nam ga javite. »Prosveta« će mu osigurati ili potpuno besplatno mjesto u jednom od svojih djačkih domova ili će mu davati stipendiju od Din. 400.— mjesečno za izdržavanje u jednoj srednjoj školi u kome drugom mjestu, ako ta solucija bude zgodnija.

Želimo Vam uspjeha u Vašem humanom i nacionalnom delu.

Primitite bratski pozdrav!»

Ovaj je dopis upravilo srpsko prosvetno društvo »Prosveta« iz Sarajeva Prosvjetnom i potpornom društvu »Istra« u Zagrebu.

Ovako se govori, ovako radi! To su riječi na mjestu! Svaka je vrijedna da je upamtimo za vječna vremena, svaka je tako muževna, a ujedno tako topla, tako iskrena i bratska.

U smislu sadržaja ovog dopisa pozivamo roditelje odnosno skrbnike djaka srednjoškola, koji reflektiraju na tu stipendiju, da najkasnije do 31. ovog mjeseca pošalju Prosvjetnom i potpornom društvu »Istra« u Zagrebu, Gurđulićeva ulica 26, molbe za postignuće te stipendije potkrepljene dokazalima o dosadašnjem školskom uspjehu i o stanju siromaštva.

DR. HRVOJE MEZULIĆ otvorio je 1. oktobra o. g. svoju advokatsku kancelariju u Zagrebu, Zrinjski trg 17, I. kat, telefon 77-67.

Naša pisma

Smederevska Palanka.

Poštovani gospodine uredniče, pročitao sam Vaš članak u našoj »Istri«. Velim na š o j, jer iako nijesam u Istri rođen ipak osećam, da mi ona u srcu leži pored moje Šumadije. I upravo zbog toga, gospodine uredniče, pobudjen sam, da Vam pišem ovo pismo. Razumljiva je Vaša bojazan, da mladi Istrani, koji žive u sadašnjim granicama Jugoslavije ne zaborave zavičaj svojih otaca, djedova i predaka ili, što je isto, da im ne bude dovoljno uliveno žarke, čiste i svete ljubavi u njihova mlada srca za obesvećenim domom, za porobljenom i potlačenom braćom, za dragom Istrom.

No ipak znajte i to, da mi mladi Jugoslaveni, bez obzira jesmo li rođeni u Istri ili gdje drugdje, ne samo da ne zaboravljamo svoju Istru, svoju milu potišteru istarsku braću, nego smatramo, da i samo naše ime Jugoslaven znači za nas isto što i riječi: Ne zaboravi Istru! To dvoje su za nas nerazdvojni, to je jedan pojam, jedan zavjet, jedna svetinja. Jedno bez drugoga ne da nam se zamisliti!

Neka dakle nestane Vaše bojazni, jer koliko je god Jugoslavena toliko je i Istrana, koji će za spas te drage zemlje u svakom času dati sve, pa i živote...

Blagoje Nikosavić, stud. iur.

*

Križevci.

Po naredjenju Ministarstva Prosvete kr. banska uprava savske banovine priredila je poljoprivredno-zadružni tečaj za učitelje narodnih škola u križevačkoj srednjoj poljoprivrednoj školi. U tečaju je bio 31 polaznik-učitelj. Medju svim je slušaocima vladao iskreni sklad i drugarstvo. Prije nego što su se na kraju tečaja slušaoci razišli po selima, gdje su službovali, odlučili su da prirede oprosno veče, što su i učinili u blagovaoni križevačke ratarnice. Pored mnogih toplih i prijateljskih zdravica, koje su održane one večeri vrijedno je svakako da iznesemo onu, koju je održao ravnaajući učitelj iz Budinca u Slavoniji, gosp. Gjorgije Radosavljević rodom iz Šumadije.

Njegov je govor bio himna slobodi u kojoj se rodio i odrastao, ali i izražaj teške boli nad patnjama naše ponajdraže sestre Istre sirotice, koja tu slobodu ne može da uživa.

Drugovi — rekao je — u našoj kasi ima još 183 din., pa treba da odredimo što ćemo s njima. Ja mislim, da sa to malo novaca najviše dobrote možemo učiniti, ako tu svoticu predamo uredništvu »Istre« u Zagrebu, koja nas upoznaje s patnjama naše braće i potiče nas na ljubav do braće u Istri...

Predlog je s oduševljenjem prihvaćen, pa nam je tako nedavno doznačena ta svota, na kojoj se najusrdnije zahvaljujemo u prvom redu bratu Radosavljeviću, a zatim svim ostalim učesnicima.

Šibenik.

Da počastim trajno uspomenu naše pogubljene braće u Istri, od dana njihova streljanja 6. rujna 1930. povisujem dobrovoljno svoju pretplatu za list »Istru« na 10.— Din. mesečno.

Trsit ću se ujedno, da lišt što više proširim i sakupim mu čim više pretplatnika. Mr. phil. Hrvoje Novak.

Najsrdanije zahvaljujemo! Ugledali se i drugi u taj lijepi primjer! »Istra« se naša još uvijek bori s poteškoćama materijalne prirode, pa joj je takvih vrijednih prijatelja potrebno čim više.

Zlatar.

Prigodom jedne intimne večere u jednoj rodoljubnoj kući u Zlataru nakon otpjevanje istarske himne »Predobri Bože«, priložili su za fond Istarskih žrtava: Dr. Juraj Barbot, odvjetnik iz Krapine Din. 200; Juraj Žerjavić, veleposjednik iz Zlatara Din. 100.—; Dr. Ernest Karlavariš, odsj. savjetnik Din. 100.—.

Zlatar se je i dosad iskazao. Tamo naša »Istra« imade lijepi broj pretplatnika i prijatelja, koji se je od vremena na vrijeme sjete. Imade tamo izvjestan krug vrijednih rodoljuba, koji ne propuste nijednu priliku, a da ne pokažu koliko im leži na srcu sudbina Istre. Neka im je naša bratska hvala!

Brod na Savi.

Odmah nakon pogibije četvorice naših trščanskih mučenika okupiše se Istrani u Brodu, da im odaju dostojnu počast. Prosvjetno i potp. društvo »Istra« izdalo je u zajednici s miesnim slovenskim društvom »Prešern« osmrtnicu, najavljujuć brodskim građanima, da će se dne 14. septembra održati zadušnice. I doista toga je dana u 10 sati prije podne crkva oo. franjevac bila dupkom puna rodoljubivog građanstva, koje je došlo da oda poštu mrtvim junacima i pomoli se za njihovu dušu. Na sredini crkve bio je postavljen katafalk, a na njem trnova kruna s napisom Istarskim mučenicima. Krunu su donijele u crkvu tri djevojke odjevene u crninu, a praćene povorkom sokolova i sokolica.

Osim brojnog građanstva prisustvovali su zadušnicama predstavnici svih nacionalnih, kulturnih i humanih društava, predstavnici gradske općine, na Misu zadušnicu odslužio je franječelu s gradonačelnikom gosp. Vendelinom Djanešićem i dr.

vački gvardijan veleč. o. Leonardo Novaković uz asistenciju dvaju svećenika. Pjevalo je hrv. pjevačko društvo »Javor«.

Izim mise pjevan je rekviem, čiji su tugaljivi glasovi potresno djelovali na prisutno građanstvo i nije bilo oka, koje nije požalilo živu i mrtvu braću u Istri.

Na večer istoga dana priredila je patriotska omladina u gradu demonstracije.

Maribor.

Zadušnice za pokojne trščanske mučenike nijesu u Mariboru bile dopuštene.

Dogodilo se međutim nešto, što je mnogo bolnije i mnogo potresnije djelovalo na dupkom punu crkvu. Svećenik je naime iza odslužene obične mise klekao pred oltarom i glasno pozvao prisutne neka izmole jedan oče naš za duše nedužnih trščanskih mučenika. Sam je počeo predmoliti, a sav narod u koru za njim.

Ta je jednostavna manifestacija djelovala više nego li sve nagoviještene ili spremljene žalobne svečanosti.

Zagreb.

Izlet u Crikvenicu. Udruženje nacionalnih željezničara iz Zagreba, želeći da pridonese i ono sa svoje strane nešto u korist Istrana, koji su morali napustiti dom i rodjenu zemlju, odlučilo je da priredi jedan izlet u Hrv. Primorje, pa da čisti dobitak tog izleta pokloni društvu »Istra« u Zagrebu.

Već nekoliko dana prije izleta pozivali su veliki plakati u gradu rodoljubno građanstvo grada Zagreba, da bi se pridružilo tom izletu i tako pridonijelo i ono sa svoje strane mali obol u korist svoje stradajuće istarske braće.

Odaziv je bio upravo neočekivan. U subotu dne 4. o. mj. krenula su u 10 sati na večer prema Sušaku dva ogromna vlaka dupkom puna izletnika. Bilo je isprva odlučeno, da ode samo jedan vlak i da sa Sušaka krene samo jedan parobrod. Ali kako je odaziv premašio svako očekivanje, to su morala biti sastavljena dva posebna vlaka, a na Sušaku čak tri parobroda.

Mnogo je smetala kiša, koja je izletnike dočekala na Sušaku i lijevala sad slabije, sad jače skoro cijeli dan.

Pravo je raspoloženje nastalo istom u vagonima na povratku, na suhom i pod vagonskim krovovima udobnih kupea prvog i drugog razreda. Buffet je izvršno radio, a raspoloženje raslo.

Čisti je prihod iznenadio i same priredjivače. Društvo »Istra« dobilo je od tog izleta 52.000.— Dinara, koji su mu i te kako dobro došli za potporu onim stotinama i stotinama siromašnih Istrana, koji osobito nakon posljednjih progona jatimice bieže preko granice, da spasu živu glavu i svi se obraćaju moleći za pomoć društvu.

Koncertat u Zagrebačkom Zboru. Iste večeri kada su i željezničari priredili izlet u Crikvenicu priredili su i zagrebački umjetnici koncertat u Zagrebačkom Zboru, čiji je čisti prihod bio također namijenjen istarskim izbjeglicama. Umjetnički je dio programa ispao vrlo dobro. Materijalna strana, na žalost, dosta slabo, jer je koncertat bio slabo posjećen. Razlog je tome bio taj, što je velik dio onih, koji bi bili željeli prisustvovati koncertu radije otišao na izlet, a kako je koncertat

započimao nešto prije nego što je vlak imao krenuti put Sušaka, to nijesu došli mogli prisustvovati i koncertu prije izleta.

S druge su pak strane bile cijene dosta visoko udarene, pa si onaj srednje imućni stalež, koji u Zagrebu, ima najviše patriotskog razumijevanja za istarsku stvar, nije mogao priuštiti taj da tako kažemo »luksus«. Ona pak publika, koja ima toliko novaca, da bi bila mogla koncertat posjetiti unatoč visokih cijena od reda je bez domovine, i bez patriotskih osjećaja, pa radije ode u »Maron«, »Astoriu«, »Corso« i kako se sve ne zovu ta sastajališta tog dijela zagrebačke publike.

Bos. Brod.

Da bi ovo mjesto dalo vidljivog učešća u narodnoj žalosti za novim žrtvama fašističke pravde u Istri i Trstu, izdali su ovdje nastanjeni Istrani građanstvu i društvima slijedeći poziv:

U subotu dne 13. septembra 1930. u 7 sati prije podne čitat će se u ovdašnjoj rkt. župnoj crkvi svečane zadušnice za četiri nove žrtve našeg zarobljenog Primorja, koje su uz zgražanje cijelog svijeta, u osvit najljepšeg jugoslavenskog dana 6. septembra o. god. streljane u ledja popraskale svojom junačkom krvlju svetog tlo rodne im grude.

Ne možemo drugo, nego da se najdubljim pietetom sjetimo naših novih heroja i mučenika i da se tiho pomolimo za vječni pokoj njihovih napaćenih duša, jer su ostali vjerni svom narodu i otadžbini uz cijenu svoje krvi i svojih mladih života.

Na ovu svetu dužnost svakog patriote pozivlju cijenjeno građanstvo

Bos. Brodski Istrani.

Na dan pomena u 7 sati sabralo se je mnoštvo svijeta i ovdašnja rkt. crkva rijetko je kad primila više osoba raznih vjeroispovijesti, nego u ovaj dan. Jednom riječju, čitav Bos. Brod bio je zastupan, a na licima sviju opazala se je tiha tuga i bol za poginulom braćom. — Jadranska straža, Narodna Odbrana, Napredak, Prosveta, i sva mnogobrojna ostala društva bez razlike bila su zastupana po odborima i izaslanicima, a svi su uz učiteljstvo i činovništvo, naročito željezničari pokazali duboko razumijevanje za nesreću i tešku narodnu bol, te odali zadnju poštu milim nam mrtvima.

Misu za pokojne čitao je ovdašnji župnik preč. gosp. Ezgeta, a pjevalo je Hrv. pjev. društvo »Martić«. Na sredini crkve bio je podignut katafalk, kojeg su ovdašnje časne sestre sv. Križa lijepo uredile vijencima i nakitile divnim cvijećem. Na katafalku je položena i jedna kita cvijeća, uzgojena od ovdašnjih Istranki. Pod cijelom misom a osobito za vrijeme opijela pri spomenu imena žrtava, mnoga se je

suza zacaklila na očima prisutnih. Po svršetku mise, prisutni se mirno razidjoše, sa teškim bolom u srcima, svaki svom poslu.

Istranji nastanjeni u Bos. Brodu, diče se sa svojim sugradjanima, koji mrtve s onkraj granice štuju i oplakuju kao i svoje i nek je svima topla hvala, što

je ta tužna svečanost mirno i dostojanstveno ispala.

Dušama naših milih pokojnika Franje, Zvonimira, Ferdinanda i Franje pak molimo od Boga, da im da rajsko naselje, a tijela nek im u miru počivaju u kraškoj zemlji, koju su toliko volili.

Epulonova smrt ili posljednji dani istarske slobode

Pripovijest iz doba najstarije istarske povijesti.

Bura je zviždala, granje se kidalo, a kamenje rušilo po prodolima kraškim. Noć je bila strašna. Stabla su se prigibala do zemlje pružajući svoje polomljene grane kao bezbrojne sablasne ruke.

Srdžba se bogova spustila nad istarsku zemlju i biljes se razgnjevljenih duhova pokojnih otaca širio njome...

Zvižduk je vjetra nalikovao jadikovanju duša mrtvih junaka, hujao je po klancima i zamirao u špiljama i pećinama...

U tamnoj je i burnoj noći odzvanjao topot nogu jednog jedinog konja, koji je razularen, i od ničijih snažnih mišica obuzdavan jurio od mora iz miljske uvale duboko prema unutrašnjosti. Ispod njegovih su kopita vrcale iskre parajući crnu tamu poput blještavih munja... Trbuh mu je bio na nekoliko mjesta proparan i krv je curkom curila, ostavljajući na sivim plohama oštrog kamenja crvene tragove. Noge su mu bile izranjene, izgrebene i oguljene, ali živinče nije stajalo ni da odahne, ni da zubima ma što zelena otkine.

Preko leđa je razularene životinje visio čudan teret. Četiri su čovječja uda mrtvo visjela, udarajući mu o bokove... Glava je te neobične ljudske prikaze lomatala i glavinjala čas se dižući, čas mrtvo padajući po konjevju hrptu...

Kakva je to tajanstvena noćna prikaza jurila u toj mrkoj i paklenski strašnoj noći od mora u srce Istre? Kakva je to avet konjska, koja izranjena, izubijana, gladna i na smrt umorna ne staje ni da otpočinje ni da se napase...?

Topot nije prestajao, bura je još hujala. Kraške su prodoline bučno odzvanjale cijelu noć...

Bijaše već jutro, kad je ta čudna noćna prikaza išibana vjetrom, izderana granjem i ostrim kamenjem pala pod Pinkventum.

Studen, kapljice rose, koje su pale po oznojenu tijelu konja i blještave zrake sunca na uranku kao da su oživjele truplo, koje je dotad mrtvo visjelo na hrptu konjevju.

Razbarušena glava stala se pridizati, žmirajući začuđeno oko sebe. Tijelo se stalo trzati, udovi grčiti i protezati, ali uzalud. Čovjek se nije mogao uspraviti, jer je bio višestrukim konopom čvrsto privezan za konjska leđa.

A konj kao da je već stao malaksati, nije više tako snažno kasao. Konjanik se stao pridizati. Mišićje mu nabreklo, ruke se uprle o izranjena rebra životinje i konopi su počeli popuštati. Tijelo se uspravilo i tajanstveni se noćni kasač ogledao oko sebe.

Jao! To bijaše Epulon! Ponosni i nepobjedivi vojskovođa slavni istarskih sokolova, strah i trepet rimskih legija, nalazi se evo

sada na bijegu, sam, bez svojih ljutih risa, bez svojih junaka. Gdje li mu je sada ona izabrana pratnja plemenskih poglavica, gdje je mrki Jakupo, gdje Zelion, gdje drug i brat Menaj? Svi su izginuli u dolini miljskoj! Njihove leševe ključaju gavrani i trgaju rimski psi...

Epulon bijaše utučen. Još uvijek nije mogao shvatiti svega što se je u posljednjih dvadesetčetiri sata dogodilo. Sve su mu se slike redale pred očima nekud nejasne kao u magli. Ta kako je došao amo privezan o konja starog svog druga Menaja? A zašto je to mudro staro kljuse toliko jurilo ne stajući ni pred najvećim zaprekama, ne padajući prem na smrt izmoreno? Mora da je slutilo veliku opasnost, koja je prijetila kralju, kog je nosilo na leđima. Staro, ismijano Menajevo kljuse.

Kralj je osjećao tešku glavobolju. Čelo kao da mu je opasao teški olovni obruč. Teško je mislio. Najradije bi bio pao nekud na tratinu i zahrkao kao zaklan. Ali znao je da sad nije za to vrijeme...

Najednom konj stade kao ukopan. Pred njim se ljaskala rijeka, pleneći se i šumeći... Nad njom se dizahu jutarnje maglice, titrahu neko vrijeme na suncu preljevujuć se u svih sedam duginih boja, da se za čas rasplinu. Bijahu na Nengonu.

Epulon side s konja, potapša ga po vratu i pomiluje po nosnicama.

»Siroče!« uzdahne, »ostao si bez gospodara! Menaju, Menaju, druže nezaboravni, ti si dao glavu da mene spasiš. I svog ponajdražeg prijatelja, staroga hata, meni si prepustio...«

Konj se treslo. Kao da razumije ljudski govor spuštene je glave slušalo riječi Epulone. I kao da žali tužnu sudbinu svog starog gospodara Menaja, iz očiju mu se skliznuše dvije suze. Konj je uistinu plakao. A Epulon ugledav životinji suzu u očima približi sasvim svoje lice njezinomu i poljubi je posred čela...

Tada se makne. Dovede konja k rijeci i pri-pusti ga da se napoji. Dok je živinče pilo on je grabio rukama vodu i pažljivo ispirao rane, na kojima se već stala skrućivati krv. Na-

čupao je zatim trave i otro konju piju, koja se bila nakupila među prednjim i stražnjim nogama, obrisao ga zatim svojim krznom i pustio ga da se napase. Sam se je dotle potrbuške polegao napio se ledene vode, nakvasio si njome lice i glavu i osvježio tijelo do pojasa.

Sada je istom mogao trijezno misliti o neobičnim događajima jučerašnjeg dana. Rano je u zoru poput bujice provalio u rimski tabor u miljskoj dolini. Posjekao je sve što mu je pod ruku došlo i zarobio bogat plijen. Na tisuće je i tisuće legionara ostalo na bojnopolju, a što je umaklo njegovom maču podavilo se u moru. Sam je konzul jedva iznio živu glavu i pobjegao na galiji. A njegovi su Istrani likovali. Izgladnjeli i ispostjeli bacili su se na obilat plijen, kakovom se ni u snu nijesu nadali. Svu bi Istru bili njime nahranili. A eto što se dogodilo! Kako se je to moglo dogoditi? Kako je to on mogao previdjeti? Bogovi, bogovi, zašto ste ga u tom času napustili...

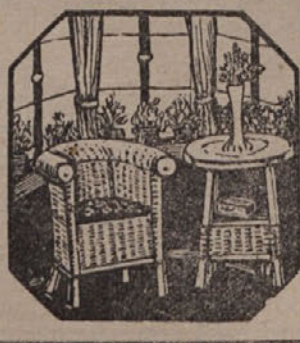
I udarao se šakama po glavi. On nikad pobijedeni voda, jedva je jedvice spasio živu glavu... A i tu žrtvom svog druga Menaja koji je sam pao, da uzmogne živjeti njegov gospodar...

»Dalje! dalje!« trgne se nenadano Epulon skoči na konja, koji se već bio donekle napasao. Ponovno ga potapša rukom po vratu potjera ga svom snagom. A životinja kao da je razumjela što se od nje traži poletje poput ptice, znajući da ne smije stajati, nego juriti juriti do iznemoglosti, spasiti gospodara i... onda izdahnuti negdje uz put.

U tren je preplivala rijeku, zaobišla naselj pinkventsko i pohitala u brzom kasu dalje prema sredini Istre, do starodrevnog Pzinja kuda je usmjerio Epulon — — — — —

Sunce je bilo već zapalo za Bermom i p Dragi su pale sjene, kad se pod zidinam Pzinja pojavio konjanik. Štraža se na bedemima izmjenjivala. Konj je pod došljakom posrtao jedva dižući noge. Vidjelo se da može dugo i da bi se mogao svakog časa spotaknuti i pasti, da se više ne digne. A ipak se još držao i teško saptajući uspinjao strminom do pod zidine grada... Stražar zaštitio štitom i ispružio koplje ne pripuštajući neznanca u blizinu gradskih vrata. A kad je stranac, skočiv s konja odgrnuo krzno sa svojih leđa i prebacio ga na konja, a sa zasjao u purpurnom rumenilu kraljevsk plašta, stražar ustukne i duboko se prignu. Zatrubi žurno u trublju, a iz tame niče najedno nekoliko vojnika, koji u tren oka odvališe teški kamen s ulaza u grad i grabeći sklonu te grimiznog plašta prigibahu glavu pred svojim kraljem.

(Nastavak slijedi.)

ŽELJKO VIŽINTIN

proizvod pletenog pokućstva i košara
Nova Cesta broj 20 ZAGREB (iza kolodvora Sava)

Najmodernije pletene garniture od trstike, rogoza i t. d. — Za verande, balkone, sanatorije kupališta i t. d. — Košare za industriju iz trstike, pune košare, kloferi, držala za novine i t. d.

Ilustrovani cijenici na zahtjev badava.